

Západočeská univerzita v Plzni

Fakulta filozofická

Diplomová práce

**Rafael Caldera (1994-1999) a Hugo Chávez
(1999-2013). Podobnosti a odlišnosti v kontextu
zahraniční politiky**

Dita Kubešová

Plzeň 2015

Západočeská univerzita v Plzni

Fakulta filozofická

Katedra politologie a mezinárodních vztahů

Studijní program Politologie

Studijní obor Mezinárodní vztahy

Diplomová práce

**Rafael Caldera (1994-1999) a Hugo Chávez
(1999-2013). Podobnosti a odlišnosti v kontextu
zahraniční politiky**

Dita Kubešová

Vedoucí práce:

PhDr. Linda Piknerová, Ph.D.

Katedra politologie a mezinárodních vztahů

Fakulta filozofická Západočeské univerzity v Plzni

Plzeň 2015

Prohlašuji, že jsem práci zpracovala samostatně a použila jen uvedených pramenů a literatury.

Plzeň, květen 2015

.....

Ráda bych poděkovala PhDr. Lindě Piknerové, Ph.D za morální podporu, ochotu a komentáře při zpracovávání mé diplomové práce.

Obsah

1	Úvod	7
2	Postavení prezidenta v politickém systému Venezuely	10
2.1	Venezuela: prezidentská republika	10
2.2	Prezident a další rozhodující orgány v zahraniční politice – legislativní rámec.....	12
2.3	Hlavní linie a charakteristiky venezuelské zahraniční politiky (1994-2013).....	17
3	Rafael Caldera	19
3.1	Rafael Caldera – právník, spisovatel, prezident.....	19
3.2	Rafael Caldera a venezuelská křesťanská demokracie.....	20
3.2.1	<i>COPEI - Venezuelský křesťanskodemokratický proud</i>	21
3.3	Ropa v hlavní roli zahraniční politiky.....	24
3.3.1	<i>Apertura petrolera</i>	24
3.3.2	<i>Calderův vztah k OPEC</i>	25
3.4	Integrační uskupení	28
3.4.1	<i>ALCA/ FTAA – Americká zóna volného obchodu</i>	28
3.4.2	<i>Jednání s Mercosur</i>	29
3.5	Vztahy s USA	32
3.5.1	<i>Obchod</i>	32
3.5.2	<i>Politická témata</i>	35
4	Hugo Chávez	39
4.1	Hugo Chávez - voják, politik, prezident.....	39
4.2	Hugo Chávez a socialismus 21. století.....	40
4.3	Ropa a zahraniční politika	44
4.3.1	<i>Chávez a OPEC</i>	49
4.4	Integrační uskupení	51
4.4.1	<i>ALCA/ FTAA – Americká zóna volného obchodu</i>	52
4.4.2	<i>ALBA – levicová alternativa</i>	54
4.4.3	<i>Vstup do Mercosur</i>	56
4.5	Vztahy s USA	58
4.5.1	<i>Social power diplomacy</i>	59

4.5.2	<i>Obchod</i>	61
4.5.3	<i>Politická témata</i>	62
5	Nicolás Maduro – obrat nebo kontinuita?	68
6	Závěr	76
7	Seznam zkratk	81
8	Seznam použitých zdrojů	83
9	Resumé	94

1 Úvod

Venezuela je zemí řady protikladů. Je státem v Jižní Americe při pobřeží Karibského moře. Má obrovské přírodní bohatství sahající od ropy a zemního plynu až po bauxit, zlato či diamanty, které však neumí efektivně využít. V posledních letech prochází Venezuela silnou hospodářskou krizí, která postihuje všechny sféry společnosti a jež má své kořeny v nedávné minulosti. Venezuela je však stále důležitým regionálním, ale i globálním aktérem, jehož zahraniční politika je svázána především s ropou. Zahraničněpolitické a ideologické změny, jakými Venezuela prošla od doby úřadu prezidenta Rafaela Caldery a nástupu Huga Cháveze, jsou dle mého klíčové pro pochopení nynějšího neutěšeného stavu venezuelské ekonomiky, nárůstu kriminality, masivní emigrace do zahraničí včetně fenoménu odlivu mozků a následný odliv know-how důležitý pro další růst země. To všechno způsobuje celkové oslabení Venezuely v dlouhodobém měřítku, a to i ze zahraničněpolitického hlediska.

Všechny výše zmíněné problémy a mnoho dalších jsou důvodem, proč jsem se rozhodla tématu Venezuely a její zahraniční politiky věnovat svou diplomovou práci. V ní se věnuji detailní analýze dvou prezidentských období – Rafaela Caldery v období 1994 až 1999 a Huga Cháveze v letech 1999 až 2013, která následně komparuji.

Cílem mé diplomové práce je najít mezi oběma obdobími paralely a podobnosti, co se týče zahraniční politiky, ale také odlišnosti a diskontinuity. Jak jsem naznačila výše, jde především o to porozumět, jakými zahraničněpolitickými změnami Venezuela prochází. Proto jsem si pro svou práci, která je pojata jako diachronní komparace, vybrala dvě po sobě jdoucí prezidentská funkční období. Rafael Caldera i Hugo Chávez byly výrazné osobnosti venezuelské politiky, přičemž každý vyznával odlišnou politickou ideologii. Celosvětovou pozornost k sobě přitahoval díky svým postojům v posledních letech především prezident Chávez. Rafael Caldera je zase jednou z nejznámějších osobností politického života Venezuely – byl zakladatelem tří

politických stran a dvakrát prezidentem (1969-1974 a 1994-1999). Venezuele jsem věnovala již svou bakalářskou práci a v kontextu dnešní venezuelské krize jsem se rozhodla v tomto tématu pokračovat. Součástí mé práce bude odpovědět na otázky, v jakých ohledech se změnila zahraniční politika Huga Cháveze od svého předchůdce Rafaela Caldery, či zda je možno vysledovat v zahraniční politice obou prezidentů určitou kontinuitu navzdory existenci dvou odlišných ústav a z toho vyplývající jejich odlišného naplňování. Ve své práci analyzuji dokumenty související se zahraniční politikou Venezuely. Půjde o obě ústavy, Národní rozvojové plány (Planes Nacionales de Desarrollo), odborné články, časopisy a publikace zabývající se zahraniční politikou Venezuely ve zkoumaném období, a to jak ve španělském, tak anglickém jazyce. Jedná se v absolutní většině o internetové články, jelikož tištěná odborná literatura na toto téma v českém prostředí chybí. Obzvláště v případě Rafaela Caldery jsem se snažila o nalezení všech dostupných relevantních zdrojů a to i v zahraničí, nicméně ve srovnání s Hugem Chávezem a i délkou trvání jeho funkčního období bylo těchto pomálu. Přesto věřím, že jsem vybrala literaturu vhodnou pro komparaci jednotlivých bodů.

Abych mohla v kontextu analyzovat zahraniční politiku Rafaela Caldery a Huga Cháveze v příslušných obdobích, je nutné nejprve představit postavení prezidenta v zahraniční politice země a popsat jeho vztah k dalším aktérům zahraniční politiky Venezuely. Tomuto se budu věnovat v první části mé práce. Jelikož je Venezuela prezidentskou republikou a postavení prezidenta je obecně i ve sféře zahraniční politiky silné, je možné srovnání obou období právě podle prezidentských pravomocí v zahraniční politice a vlivu prezidenta na zahraniční politiku země.

V praktické části se budu věnovat zahraniční politice Rafaela Caldery v jeho funkčním období od roku 1994 do roku 1999 a Hugo Chávezovi v jeho funkčním období mezi lety 1999 a 2013. Obě periody budu srovnávat na základě čtyř hlavních indikátorů:

- Ideologie a politické přesvědčení – základní principy, ze kterých vycházely zahraničněpolitické aktivity obou prezidentů; křesťanská demokracie a socialismus 21. století.
- Využití ropy jako zahraničněpolitického nástroje – postavení Venezuely v OPEC, vliv ropy na ekonomické vztahy Venezuely a latinskoamerických zemí.
- Integrace – rozdíl v přístupu prezidentů k ekonomickým a neekonomickým/ideologickým integračním uskupením - ALCA, ALBA, MERCOSUR.
- Vztahy s USA – síla a rozsah ekonomicko-obchodních a politických vztahů; posun od neoliberalismu a volného trhu (a souladu s ekonomickými a politickými zájmy USA) k zásadě vzájemně výhodného obchodu (a odklonu od USA).

Tato kritéria jsem vybrala z toho důvodu, že reprezentují dle mého názoru stěžejní body zahraniční politiky Venezuely, zároveň na nich lze nejlépe sledovat vývoj, dynamiku a odlišnosti zahraniční politiky u obou venezuelských prezidentů. Na základě analýzy informací z těchto čtyř oblastí se pokusím shrnout obě prezidentská období a odhalit odlišnosti a podobnosti v zahraniční politice obou vlád. Ve třetí části mé práce také zmíním současnou situaci Venezuely jak na domácím, tak na zahraničněpolitickém poli v souvislosti se změnami po smrti prezidenta Huga Cháveze a nástupem Nicoláse Madura.

Oddělení zahraniční a domácí politiky je v dnešním globalizovaném světě nejasná, navíc v případě Venezuely mi spojení obou politik připadá ještě výraznější a účelovější (oblast ropného průmyslu, ideologie), proto jsem se snažila o obsáhnutí domácí politiky, pouze když měla zahraničněpolitický přesah.

2 Postavení prezidenta v politickém systému Venezuely

2.1 Venezuela: prezidentská republika

Existuje více pohledů na vysvětlení procesů a politické praxe v Latinské Americe a v posledních pár desítkách let bylo publikováno nemálo studií a názorů na podstatu a důsledky fungování vládnutí v prezidentských systémech Latinské Ameriky. Například podle Juana Linze vykazuje prezidencialismus obecně tři institucionální slabiny, jež vládě nedovolují čelit krizím tak jako v parlamentním systému: 1) Dvojitá legitimita, kdy prezident a parlament jsou voleni v oddělených volbách, jež mohou způsobit rozdílné většiny, následné konflikty a ohrožení stability demokracie; 2) Prezidentské volební období je pevně stanovené, což neumožňuje výměnu hlavy státu v období krize a vede to k rigiditě prezidentského systému a 3) Prezidentský systém se řídí zásadou, vítěz bere vše, což ohrožuje demokratickou stabilitu - vítězný kandidát mnohokrát nabývá přesvědčení, že nemusí jednat s opozicí a může si uzurpovat celou výkonnou moc jako hlava státu i exekutivy (Linz 1990: 56-66).

V protikladu k Linzovi stojí Matthew Shugart, John Carey a Scott Mainwaring. Pro tyto autory neexistuje pouze jeden typ prezidencialismu a Linzova kritika je podle nich aplikovatelná jen na „silný“ prezidencialismus a ne na „slabé“, jakými jsou Kostarika nebo USA. Pro tyto autory je fungování prezidentských systémů úzce spjato s dalšími dimenzemi politických systémů, jako je institucionální uspořádání, jež poskytuje nebo odpírají prezidentům legislativní pravomoci a charakteristiky stranických systémů (Villarreal 2006: 11).

Třetí přístup reprezentovaný Dieterem Nohlenem hovoří o tom, že pokud chceme vysvětlit vývoj a politickou praxi v Latinské Americe je třeba zvážit kromě systému vládnutí rozdílné kontexty, ve kterých jednotlivé vlády operují a

stejně tak brát v úvahu samotný region, tradice a politickou kulturu (Garrido 2006: 502).

Ve venezuelské ústavě z roku 1961¹ se zavedl prezidentský systém vlády, jenž přinesl mnoho problémů, co se týče institucionálního designu pro organizaci systému vládnutí. Mnoho autorů se dovolávalo reformy venezuelského modelu prezidentského systému především skrze utvoření funkce premiéra.² V tomto ohledu znamenala ústava z roku 1999 významnou změnu v systému vládnutí, kdy inkorporovala semiprezidentský systém vlády označovaný za flexibilní. Vytvoření funkce výkonného viceprezidenta narušila prezidentskou tradici typickou pro venezuelský systém vlády (Garrido 2006: 503).

Co se týče ústavního a politického systému je Venezuela zastupitelskou demokracií prezidentského typu s pěti oddělenými státními mocemi – výkonnou, zákonodárnou, soudní, občanskou a volební (Constitución de la Republica Bolivariana de Venezuela 1999, čl. 136). Státním zřízením je Venezuela federativní republikou. Podle článku 225 venezuelské ústavy je prezident hlavou státu, do jeho rukou je mu svěřena moc výkonná a řízení činnosti vlády. Prezident si vybírá viceprezidenta a má právo ho odvolat. Prezident je vrchním velitelem národních ozbrojených sil (Constitución de la Republica Bolivariana de Venezuela 1999: čl. 236).

Klíčovým rozdílem mezi prezidencialismem a parlamentarismem jakožto dvěma vládními systémy nebo režimními typy, je druh vztahů mezi legislativní a exekutivní státní mocí a stupeň do jaké míry jsou tyto moci odděleny nebo spojeny a tudíž vyváženy v organizaci a funkcích. U prezidentského systému platí striktní oddělení mocí, přičemž exekutiva není odpovědná parlamentu. Protože vliv amerického konstitucionalismu na státy Latinské Ameriky na

¹ Tedy v ústavě, kterou se řídila vláda Rafaela Caldery v letech 1994-1999 (pozn. aut.).

² Mezi autory dožadující se reformy patřili mimo jiné Henrique Iribaren v roce 1987, Carlos Ayala v roce 1992 nebo Enrique Tejera v roce 1993 (Garrido 2006: 503).

počátku 19. století, je neoddiskutovatelný, vyhlášení nezávislosti Venezuely v roce 1811 a její ústava z tohoto roku kopírovaly významně americký model, i když vliv Francie a Španělska na ústavnost latinskoamerických zemí nelze popřít (Cheibub – Elkins – Ginsburg 2011: 5).

V současnosti existují dva typy prezidencialismu a to severoamerický typický pro Spojené státy americké (USA) a jihoamerický prezidencialismus spojený se zeměmi Latinské Ameriky, který však vychází z prvně jmenovaného. Mezi oběma typy jsou značné rozdíly, jež se týkají především jejich praktického fungování (Říchová 2002: 75). Hlavním rozdílem a zároveň nedostatkem, jenž je odděluje, je existence multipartismu u jihoamerického modelu. Velké množství politických stran oslabuje moc prezidenta, který není schopen efektivně prosadit svá stanoviska. V případě, že prezident čelí parlamentu složeného z velkého množství opozičních stran, nemůže svou politiku prosadit. To vede prezidenta k obcházení parlamentu a izoluje ho to od ostatních politických institucí. S ohledem na oddělení státních mocí tak má jihoamerický prezidencialismus tendence k zablokovanosti a nefunkčnosti a následnému vzniku nedemokratických režimů (Mainwaring 1995: 111-117; Sartori 2001: 104). Jihoamerický model je také typický silnou rolí armády, která zasahuje do politického života státu a jeho obyvatel a to nejčastěji v době politických krizí. Systémovým prvkem, který odlišuje jihoamerický prezidencialismus od jeho „modelového“ vzoru, je nedodržování separace mocí v ústavách některých jihoamerických zemí (Říchová 2002: 75-76).

2.2 Prezident a další rozhodující orgány v zahraniční politice – legislativní rámec

Jak jsem již zmínila výše, ve Venezuele je dělba moci rozdělena, na rozdíl od mnoha jiných systémů vlády, do pěti mocí. Prezidentovi, aktuálně je jím Nicolás Maduro, náleží moc výkonná. Z hlediska formálně-právního jsou role a

pravomoci prezidenta republiky zakotveny v Ústavě Bolívarovské republiky Venezuely.³ Funkcemi hlavy státu se věnuje konkrétně kapitola II venezuelské ústavy. *Prezident* je hlavou státu a jeho funkční období trvá šest let. Prezidentem Venezuely se může stát pouze ve Venezuele narozený občan nedisponující jiným státním občanstvím a starší třiceti let (Constitución de la Republica Bolivariana de Venezuela 1999, čl. 227).

Podle článku 236 venezuelské ústavy prezident řídí zahraničí vztahy země, vyjednává a ratifikuje mezinárodní dohody, úmluvy a smlouvy (Constitución de la Republica Bolivariana de Venezuela 1999, čl. 236, odst. 4). Protože „*prezident republiky jmenuje a odvolává ministry*“⁴, ovlivňuje i tímto způsobem směřování zahraniční politiky, protože disponuje možností ovlivňovat personální obsazení ministerských postů.

Druhou nejvyšší oficiální pozici výkonné moci zastává *výkonný viceprezident*, jehož jmenuje a odvolává prezident a schvaluje Národní shromáždění.⁵ To může zvrátit prezidentův výběr vyslovením nedůvěry viceprezidentovi tří pětinovou většinou poslanců (Constitución de la Republica Bolivariana de Venezuela 1999, čl. 187 odst. 10). Podle ústavy je viceprezident nejbližším a nejpřímějším spolupracovníkem prezidenta republiky. V současnosti zastává tuto funkci Jorge Alberto Arreaza, poté co Nicolás Maduro jako bývalý viceprezident obsadil po smrti Huga Cháveze prezidentský post (Gobierno Bolivariano de Venezuela 2015). Viceprezident funguje jako pravá ruka prezidenta, pomáhá řídit vládu a navrhuje prezidentovi jednotlivé ministry a tedy i ministra pro zahraniční věci. Skrze vládu-Radu ministrů, jejíž činnost řídí,

³ Venezuelská republika byla s novou ústavou v roce 1999 přejmenována na Bolívarovskou republiku Venezuelu. Název měl odkazovat k hrdinovi za nezávislost Simonu Bolívarovi a navázat na etapu boje za nezávislost v 19. století, jež měla silné revoluční poslání a kladla důraz na patriotismus. S novým názvem se zakládá tzv. *Pátá republika* (Arnoux 2008: 17).

⁴ Ústava Bolívarovské republiky Venezuely - Constitución de la Republica Bolivariana de Venezuela 1999, čl. 236, odst. 3).

⁵ Postava viceprezidenta byla zakotvená v ústavě Venezuely od roku 1830 do roku 1858. Opět se objevuje až v ústavě z roku 1999 v článku 225 (Garrido 2011: 499).

může viceprezident ovlivňovat i témata týkající se zahraniční politiky. Vládou schválená rozhodnutí ale musí být vždy ratifikována prezidentem, aby nabyla účinnosti. Viceprezident koordinuje vztahy mezi prezidentem jako hlavním zástupcem moci výkonné a Národním shromážděním jakožto reprezentantem zákonodárné moci. Samozřejmou funkcí viceprezidenta je suplování hlavy státu v její nepřítomnosti. V případě, že prezident není schopen vykonávat svou funkci v posledních dvou letech svého funkčního období, nahrazuje ho automaticky viceprezident, který se stává hlavou státu (Constitución de la Republica Bolivariana de Venezuela 1999, čl. 233 a čl. 234). Když se prezident těší většině v parlamentu, lze říci, že viceprezident vykonává nařízení prezidenta republiky, ale stává se klíčovým aktérem v případě prezidentovy smrti, rezignace nebo odstranění.⁶ V opačném případě jde o podobný model jako kohabitace francouzského prezidenta a premiéra (Garrido 2011: 525).

Funkce výkonného viceprezidenta se znovu zavedla s novou ústavou v roce 1999. Ačkoliv se očekávalo, že tato funkce svými vlastními i delegovanými pravomocemi zvýší efektivnost a výkonnost státní exekutivy, praxe ukázala opak. Osobní styl prezidenta Cháveze v řízení vlády nechal málo prostoru pro přispění viceprezidenta nějakým významnějším způsobem (Garrido 2011: 518).

Porovnáme-li ústavy z let 1961 a 1999, v žádném z těchto dvou ústavních textů neexistují podmínky pro zefektivnění exekutivy (demokratické řešení vládních krizí odvozených od konfliktů mezi zákonodárnou a výkonnou mocí), pokud je známo, že prezident republiky v sobě stále koncentruje funkci hlavy státu i vedoucího vlády v takovém měřítku jako dosud. O odvrácení vládních krizí se snažila ústava z roku 1999 tím, že zavedla nějaké typicky

⁶ Po Chávezově smrti 5. března 2013 se stal Nicolás Maduro jako bývalý viceprezident dočasnou hlavou státu. Na základě prezidentských voleb, které se musí konat do 30 dnů po prezidentově smrti, se poté stal legitimním prezidentem republiky (Constitución de la Republica Bolivariana de Venezuela 1999: 39; La Nación 2013).

parlamentaristické mechanismy jako právo zákonodárné moci vyslovit nedůvěru vysokým funkcionářům exekutivy nebo právo prezidenta rozpustit za určitých podmínek Národní shromáždění (Garrido 2011: 515-516).

Dalším orgánem, který má vliv na zahraniční politiku země, je *Národní shromáždění (Asamblea Nacional)*, jež ztělesňuje jednokomorový parlament. Po schválení ústavy z roku 1999 došlo k přeměně dvoukomorového Kongresu (Congreso de la República) na jednokomorové Národní shromáždění. Kongresu zvolenému v posledních volbách v roce 1998 byly zredukovány jeho funkce na minimum a později byl rozpuštěn i přes všechny možné ústupky. Jedním z nich byla i *Ley Habilitante*, jež umožnila delegaci legislativních pravomocí na prezidenta. *Ley Habilitante* umožnila prezidentovi nařizovat dekrety s právní silou a mocí zákona (Molina Vega – Pérez Baralt 2002: 147).⁷

Všechny mezinárodní smlouvy a dohody ratifikované prezidentem musí být ještě předtím schválené v Národním shromáždění. Moc zákonodárná je také jediná, jež může schválit jmenování vedoucích stálých diplomatických misí a vyslání venezuelských vojenských misí za hranice země nebo působení zahraniční mise na území Venezuely. Platnosti nabývají však tyto akty stejně jako u mezinárodních smluv až ratifikací venezuelským prezidentem (Constitución de la Republica Bolivariana de Venezuela 1999, čl. 187).

Orgánem, který reprezentuje soudní moc, je *Nejvyšší soud (Tribunal Supremo de Justicia)*. Stejně jako došlo s přijutím nové ústavy ke změně moci zákonodárné, došlo i k inovacím na poli moci soudí. Zanikl Nejvyšší soudní dvůr (Corte Suprema de Justicia) jako do té doby nejvyšší představitel soudní moci a byl nahrazen novým tělesem – nynějším Nejvyšším soudem.⁸ Ten dohlíží na

⁷ Prezidentské dekrety bylo možné vyhlášovat i před ústavou z roku 1999. V ústavě z roku 1961 nicméně mohly být „Habilitantes“ vyhlášovány pouze u ekonomických a finančních témat (Gobierno Bolivariano de Venezuela 2013). „Habilitantes“ a rozšíření jejich pole působnosti v ústavě z roku 1999 znamenalo ohrožení nezávislosti a rovnováhy mezi státními mocemi ve prospěch moci výkonné.

⁸ Tribunal Supremo de Justicia (dostupné na: <http://historico.tsj.gov.ve/eltribunal/historia.shtml>, 30. 1. 2015).

dodržování ústavních principů a norem a garantuje jejich svrchovanost. Soudci Nejvyššího soudu jsou voleni Národním shromážděním, jímž mohou být i odvoláni na základě dvoutřetinové většiny (Constitución de la Republica Bolivariana de Venezuela 1999, čl. 265). Vzhledem k moci výkonné má Nejvyšší soud pravomoc rozhodnout o tom, zda existují důvody pro soudní stíhání prezidenta (či viceprezidenta) republiky. V případě, že ano, pokračuje v projednávání věci s předchozím souhlasem Národního shromáždění až do vydání konečného rozsudku (Constitución de la Republica Bolivariana de Venezuela 1999, čl. 266, odst. 2).

Výkon moci občanské je svěřen do rukou *Morálního výboru republiky (Consejo Moral Republicano)* složeného z *Veřejného ochránce práv, Generálního prokurátora (El Fiscal general)* a *Generálního kontrolora republiky (el Contralor General de la República)*. Tyto orgány mají za úkol předcházet, vyšetřovat a sankcionovat skutky namířené proti etice a morálce ve veřejné správě; zajistit správné řízení, správu a legálnost při používání veřejného majetku; dodržování a uplatňování principu legality ve všech správních činnostech státu; stejně jako podporu vzdělání jakožto tvůrčí síly občanské společnosti, svobody, demokracie, solidarity, sociální odpovědnosti a práce (Constitución de la Republica Bolivariana de Venezuela 1999, čl. 274).

Pátá je moc volební, jež řídí, organizuje a dohlíží na všechny akty vztahující se k volbě veřejných funkcí, referendům a plebiscitům. Volební moc dohlíží na regulérní průběh volební kampaně a voleb samotných. Dělá registr voličů a dohlíží na financování politických stran. Vykonavatelem moci volební je *Národní volební rada (Consejo Nacional Electoral)* (Constitución de la Republica Bolivariana de Venezuela 1999, čl. 293).

2.3 Hlavní linie a charakteristiky venezuelské zahraniční politiky (1994-2013)

Základní principy zahraniční politiky Venezuely jsou zakotvené v ústavě a jsou následující:

„Mezinárodní vztahy republiky slouží účelům státu při výkonu svrchovanosti a zájmu lidu; řídí se zásadami nezávislosti, rovností mezi státy, sebeurčením a nezasahováním do vnitřních záležitostí, mírovým řešením mezinárodních konfliktů, kooperací, dodržováním lidských práv a solidaritou mezi národy v boji za emancipaci a blahobytem lidstva“.⁹

Stejně tak se venezuelská zahraniční politika řídí článkem 153 své ústavy, kde je zakotveno že *„republika bude podporovat a upřednostňovat latinskoamerickou a karibskou integraci, aby bylo možné pokročit směrem k vytvoření společenství národů a bránit ekonomické, sociální, kulturní, politické a environmentální zájmy regionu... republika může připisovat nadnárodním organizacím prostřednictvím smluv výkon kompetencí nutných pro dosažení těchto integračních procesů...“¹⁰*

Pro zahraniční politiku Rafaela Caldery i Huga Cháveze byla integrace významným a důležitým aspektem, kterému věnovali pozornost a utvářeli z ní páteř zahraniční politiky Venezuely, navzdory sledování různých cílů. Rafael Caldera (1994-1999) navazoval na principy zahraniční politiky Venezuely etablované v šedesátých letech 20. století po svržení diktatury Marcose Péreze

⁹ „Las relaciones internacionales de la República responden a los fines del Estado en función del ejercicio de la soberanía y de los intereses del pueblo; ellas se rigen por los principios de independencia, igualdad entre los Estados, libre determinación y no intervención en sus asuntos internos, solución pacífica de los conflictos internacionales, cooperación, respeto de los derechos humanos y solidaridad entre los pueblos en la lucha por su emancipación y el bienestar de la humanidad“ (Constitución de la Republica Bolivariana de Venezuela 1999, čl. 152).

¹⁰ „La República promoverá y favorecerá la integración latinoamericana y caribeña, en áreas de avanzar hacia la creación de una comunidad de naciones, defendiendo los intereses económicos, sociales, culturales, políticos y ambientales de la región [...] la República podrá atribuir a organizaciones supranacionales, mediante tratados, el ejercicio de las competencias necesarias para llevar a cabo estos procesos de integración [...]“ (Constitución de la Republica Bolivariana de Venezuela 1999, čl. 153).

Jiméneze a nastolení demokracie. S nástupem Huga Cháveze se zahraniční politika Venezuely ideologizuje a významně odklání od zavedených zahraničněpolitických principů. V prvním Národním rozvojovém plánu (Plan nacional de Desarrollo) 2001-2007 nezaznamenaly cíle zahraniční politiky Venezuely významný rozpor s principy a hodnotami, jež Venezuela dodržovala od nastolení demokracie v roce 1958. Nicméně postupně se pod vlivem prvních let Chávezova vedení proměnila a odklonila od cílů zanesených v tomto dokumentu. Ze země, která tradičně sehrávala v rámci mezinárodních vztahů konstruktivní úlohu, podílela se na iniciativách ve prospěch mezinárodní rovnováhy, která bránila svobodu a demokracii, snažila se o konsolidaci hemisferické integrace a mírových iniciativ, se počala Venezuela měnit a rozvíjet mezinárodní strategii s výraznými ideologickými rysy, orientovanou na utvoření nové světové geopolitiky prostřednictvím sjednocení sil radikální levice na kontinentě (Urrutia 2008: 3).

Jelikož je Venezuela prezidentskou republikou, měly hlavy státu na zahraniční politiku země vždy významný vliv a je možné říct, že každý prezident utvářel svou osobitou zahraniční politiku. Jak již bylo uvedeno výše, za zahraniční vztahy je podle venezuelské ústavy zodpovědný prezident, který může delegovat část svých pravomocí na ministra zahraničních věcí. Protože je však vláda čili Rada ministrů orgánem prezidenta, spadá i formulace cílů a priorit zahraniční politiky pod taktovku prezidenta republiky. V mé práci je tak zahraniční politiku Venezuely možné srovnat právě podle prezidentů a nikoliv například podle vlád.

3 Rafael Caldera

Protože venezuelský prezident Rafael Caldera není v České republice příliš známý, stojí za to ho přiblížit, a proto si zde dovoluji představit Rafaela Calderu a jeho působení ve venezuelské politice. Jelikož se v mé práci věnuji zahraniční politice obou hlav státu a moje kapitoly budou politický život prezidentů do značné míry obsahovat, rozhodla jsem se pro potřeby stručného představení a přehlednosti použít u bývalé venezuelské hlavy státu formu tabulky.

3.1 Rafael Caldera – právník, spisovatel, prezident

Tabulka č. 1¹¹

Datum a místo narození/ úmrtí	24. ledna 1916, San Felipe (stát Yaracuy)/ 24. prosince 2009, Caracas
Profesionální dráha	Právník, sociolog, spisovatel, profesor, politik, prezident
Politická dráha	1936-1938 zástupce ředitele Národního úřadu práce (dnes ministerstvo práce)
	Spoluredaktor návrhu zákoníku práce z roku 1936
	1941 poprvé zvolen poslancem Národního kongresu
	1945-1946 generální prokurátor státu
	1959-1962 předsedou Poslanecké sněmovny, po pádu diktatury Péreze Jiméneze se podílí na opětovném zřízení demokratického režimu a velmi aktivně se podílí na tvorbě nové ústavy z roku 1961
	Od 1943 působí jako profesor na Centrální venezuelské univerzitě jako profesor na katedrách sociologie a

¹¹Zdroj dat pro tabulku a další informace viz oficiální stránky Rafaela Caldery (http://rafaelcaldera.com/index.php?route=information/services&services_id=3, 26. 2. 2015).

	práva
	1969-1974 prezidentem Venezuelské republiky
	1979-1982 předseda Řídící rady <i>Meziparlamentní unie</i>
	80./90. léta podílí se na revizi pracovního práva a předsedá komisi pro revizi ústavy z let 1989-1992
	1994-1999 prezidentem Venezuelské republiky
Politické strany	1936 zakládá politickou stranu <i>Národní studentská unie (UNE)</i> (křesťansko-sociální strana, rozpuštěna 1942)
	1946 zakládá <i>COPEI</i> (křesťansko-demokratická strana)
	1993 zakládá politickou stranu <i>Convergencia</i> (křesťansko-demokratická strana)

3.2 Rafael Caldera a venezuelská křesťanská demokracie

Principy, z nichž vycházelo osobní, domácí a zahraničněpolitické vidění světa Rafaela Caldery můžeme vyvodit z křesťanskodemokratické nebo křesťanskosociální politické ideologie, jíž byl věrný celý svůj život. Křesťanská demokracie se začíná v Latinské Americe objevovat ve 20. století ovlivněna sociálněkřesťanskými myšlenkami významně posilujícími v Evropě a začíná se adaptovat v sociálněkulturním kontextu tohoto regionu. Rafael Caldera patřil k průkopníkům vstupu křesťanské demokracie do latinskoamerické oblasti inspirován poválečnou Evropou a úspěšnými zkušenostmi Alcide de Gasperiho v Itálii nebo Konrada Adenauera v západním Německu (Barcelona Centre for International Affairs 2011). Křesťanskodemokratické strany byly zakládány v Latinské Americe stejně jako v Západní Evropě především jako prokapitalistické alternativy k sociálním demokraciím a komunistickým stranám. V tomto ohledu nebyl Caldera žádnou výjimkou, nicméně se více klonil

k sociálněkřesťanskému křídlu. Ve srovnání s mnoha jeho latinskoamerickými protějšky byl Caldera větším proponentem státních investic a sociálních programů. Také přijal nezávislejší postoj k Washingtonu a ne tak zarytě nepřátelský přístup ke komunistickým stranám (Painter 2009).

V roce 1936 zakládá Caldera politickou stranu *Národní studentská unie (Unión Nacional Estudiantil - UNE)*, která se stala kořenem křesťanskosociálního hnutí ve Venezuele. UNE se stavěla proti převažujícímu marxistickému smýšlení tehdejších studentů a kladla důraz na potřebu čelit sociálním otázkám. Po tom co se Caldera postavil na stranu politických sil¹², které svrhly režim generála Isaíase Mediny Angarity, získává pozici generálního prokurátora státu. Připravený hrát důležitou úlohu v novém politickém řádu, zakládá Caldera v roce 1946 *Výbor pro nezávislou volební politickou organizaci (Comité de Organización Política Electoral Independiente – COPEI)*.

3.2.1 COPEI - Venezuelský křesťanskodemokratický proud

Křesťanská demokracie, jejíž je Rafael Caldera proponentem, spojuje demokracii s křesťanskými idejemi. Charakteristiky venezuelské křesťanské demokracie lze rozdělit na křesťanské a demokratické prvky. Křesťanský element zahrnuje upřednostnění spirituality před materialismem a nadřazení etiky nad politikou. Klade důraz na lidskou důstojnost a dává přednost společnému dobru před dobrem jednotlivce. Demokratický prvek se snaží o prosazení pluralitní demokracie a to jak ve smyslu sociálním, politickém, regionálním nebo náboženském (Caldera 2002: 24-32).

¹² Revoluční hnutí utvořené za účelem svržnutí vlády bylo vedeno sociálním demokratem Rómulem Betancourtem, velmi významným venezuelským politikem 20. století, jenž později založil politickou stranu Demokratická akce (Acción Democrática – AD). Společně s Calderou se Rómulo Betancourt podílel na obnovení demokracie ve Venezuele po diktatuře Marcose Péreze Jiméneze na konci padesátých a počátku šedesátých let 20. století v rámci dohody, která vešla do dějin jako tzv. *Pakt Punto Fijo*. Za jeho prezidentského funkčního období prosadil v zahraniční politice zákaz spolupráce s nedemokratickými režimy v Latinské Americe – tzv. *doktrínu Betancourt* (Langue 2009: 226-227).

Z hlediska sociální organizace lze díky křesťanství nalézt inspiraci ještě jedním myšlenkovým proudem. Caldera o něm pojednává jako o „křesťanskosociálním“ (socialcristianismo) proudu namísto pouze „křesťanském“ či „křesťansko-demokratickém“. To dává křesťanské demokracii sociální náboj, jehož hlavním zdrojem inspirace je sociální doktrína katolické církve (Caldera 2002: 56).

Sociální prvek zahrnuje kritiku zneužívání kapitálu a připomíná základní hodnotu práce. Neupřednostňuje soukromé vlastnictví nad veřejným ani naopak¹³. Stát je reprezentantem společnosti, je podřízený etice a favorizuje decentralizaci, úlohu samospráv a princip subsidiarity. Taktéž má hrát významnou úlohu v ochraně slabých sociálních skupin. Pro křesťanské demokraty je důležitý princip všeobecné solidarity a mezinárodní sociální spravedlnosti. Křesťanská demokracie ve své nejčastější podobě je politickou ideologií stojící ve středu politického spektra a není definována jako socialismus ani jako liberalismus. Propaguje svobodu, rovnost, a spravedlnost v demokratickém, mírovém a pluralitním prostředí (Caldera 2002: 13).

V praxi je COPEI, se kterou byl Rafael Caldera nejdéle spojován, středopravicovou stranou, více konzervativní a méně revoluční než co prezentuje ve svém programu a základních principech. Ve své knížce *„Ideario: La democracia Cristiana en América Latina“* z roku 1970 uvádí, že křesťanský socialismus by měl být alternativou k *„oligarchickému diktátu a tradiční pravici na jedné straně, stejně jako k teroru komunismu a guerillovým skupinám na straně druhé“*¹⁴, měl by být revolučním v legitimním smyslu slova, vystupovat

¹³ Pro křesťanskosociální proud není typická pouze dichotomie vlastnictví státu – vlastnictví soukromé. Také existuje vlastnictví rodinné, jehož činitelem je rodina, nebo vlastnictví komunitární, které hledá blahobyt pro všechny a jehož činitelem je komunita lidí. Caldera dodává, že uvnitř křesťanské demokracie jsou dlouhodobě tendence k podpoře komunitárního vlastnictví jako prostředku k eliminaci sociálních rozdílů ve společnosti (Caldera 2002: 60).

¹⁴ „[...] el dictatorialismo oligárquico y el derechismo tradicional por un lado, y el terrorismo comunista o guerrillero actual por otro.“ (Caldera 1970: XII).

proti dogmatismům, bránit demokracii a posilovat její instituce a zavádět reformy orientované na rozvoj a blaho všech lidí (Caldera 1970: XII).

V roce 1993 zakládá Rafael Caldera stranu *Konvergenca (Convergencia)*, což je konzervativní venezuelská strana založená stejně jako COPEI na křesťanské demokracii. Convergencia vzniká odštěpením calderovského křídla v COPEI s cílem podpořit kandidaturu Rafaela Caldery na prezidenta v období 1994-1999. Mezi její principy patří ochrana soukromého vlastnictví a rodina je viděna jako základní instituce společnosti (Ediciones Convergencia 1993: 4). Ve své knize „*Especificidad de la Democracia Cristiana*“ z roku 2002 se Caldera opět vyjadřuje ke křesťanské demokracii jako k alternativě vůči krajní levicovosti a přílišné pravicovosti. Křesťanská demokracie není pokřtěný marxismus a ani pokřtěný liberalismus či kapitalismus. Podle Caldery to je osobitý a odlišný myšlenkový proud (Caldera 2002: 5-6). Caldera varuje před tendencemi některých „křesťanských demokratů“, kteří se snaží v revolučním entusiasmu a opojení zavádět socialistické hospodaření, nebo naopak před těmi, jež podlehli přílišnému konzervatismu neoliberálních reforem.¹⁵ Stejně jako COPEI je i Convergencia nakloněná pluralitní demokracii a zavrhuje jakékoliv formy diskriminace. Z hlediska uspořádání světa, ve sféře zahraniční politiky a supranacionálního prostředí, předpokládá křesťanský socialismus spolupráci nejen v rámci regionu Latinské Ameriky, ale i universálně. Integrace latinskoamerická nebo evropská by proto neměla být založena na exkluzivitě a být nepřátelská vůči ostatním regionálním nebo mimoregionálním společenstvím. Integrace založená na křesťanské demokracii by se měla snažit o porozumění mezi integračními uskupeními v různých koutech světa a posilovat tím mezinárodní společenství (Caldera 2002: 63).

¹⁵ Jako příklad přehnaného konzervatismu uvádí Rafael Caldera tzv. „Chicago Boys“. Šlo o ekonomy z Latinské Ameriky (především z Chile), studující nebo identifikující se s ekonomickými neoliberálními teoriemi vyučovanými na Univerzitě v Chicagu (Caldera 2002: 8; Becker 1997:22).

Jak je vidět, myšlenky a pohled na svět Rafaela Caldery jsou spojené s křesťanskou demokracií, potažmo křesťanosociálním proudem. Rafael Caldera patřil k průkopníkům křesťanské demokracie v Latinské Americe a byl příznivcem tohoto myšlenkového proudu a politické ideologie po celý svůj život a to v rámci dvou jím založených politických stran – COPEI a Convergencia. Svůj pohled na svět opíral především o odpor k extrémním pólům politického spektra a přijetím sociální doktríny katolické církve vyzdvihující úctu k lidskému životu.

3.3 Ropa v hlavní roli zahraniční politiky

V době nástupu Rafaela Caldery k moci byla země v těžké krizi po vládě Carlose A. Péreze, zasažená protesty proti zvyšování cen, korupci a dvěma pokusům o prezidentský puč. Podstatou Calderova úspěchu v prezidentských volbách byla rétorika návratu hodnot před ropným boomem Calderova prvního funkčního období v letech 1969-1974. Tato doba se nesla ve znamení stability a sociálního pokroku, kdy většina partyzánských hnutí v zemi přijala mírový vládní program a v minulosti bojovná komunistická strana znovu získala legální status.

3.3.1 Apertura petrolera

Druhé funkční období Rafaela Caldery bylo z hlediska ropné politiky poznamenáno událostí, jež je ve Venezuele známá jako „*otevření ropného průmyslu*“ (*apertura petrolera*). Z čistě technického hlediska představovalo ono otevření zvýšení zapojení soukromého sektoru a mezinárodních ropných společností do provozu a těžby ropy a zemního plynu. To mělo vést k celkovému rozvoji průmyslových odvětví ve Venezuele. Apertura petrolera je procesem, jenž je nutné vidět jako součást a pokračování ekonomických politik přijímaných již od roku 1989 během vlády Carlose A. Péreze. Tyto politiky byly založeny na

principech liberální ekonomiky, otevření se zahraničnímu obchodu, menší roli státu a stimulací soukromého sektoru (Rojas 2008).

Apertura petrolera byla součástí Calderova ekonomického plánu známého jako *La Agenda Venezuela*. Tento ekonomický program měl potlačit ekonomickou krizi, kterou byla Venezuela v polovině devadesátých let postižena (Nava 1998: 134-135). Apertura znamenala radikální transformaci venezuelské ropné politiky směrem od národního principu.¹⁶

O otevření ropného průmyslu se vedly debaty již za Carlose A. Péreze, v praxi byla aplikována od roku 1996 právě za vlády Rafaela Caldera. Ten se stavěl v průběhu své prezidentské kampaně proti neoliberalnímu modelu jeho zkorumpovaného předchůdce Péreze. Nicméně později ve světle finanční krize se roku 1996 rozhodlo pro otevření venezuelské ropy investicím soukromého sektoru. Apertura se týkala jak ropného, tak plynárenského průmyslu a to především neefektivních dceřiných firem venezuelské státní ropné společnosti *Petróleos de Venezuela (PDVSA)* (Domingo – Fargier – Mora – Rojas – Tonella 1999: 26-28). Byly zavedeny liberalizační politiky, mezi kterými byla i liberalizace pohonných hmot, jejichž ceny se skokově zvedly o 800 % (Barcelona Centre for International Affairs 2011).

3.3.2 Calderův vztah k OPEC

Co se týče vztahu k OPEC, Venezuela byla jedním ze zakládajících států. Caldera byl ještě před svým zvolením v roce 1969 ostrým oponentem ropné

¹⁶ Na počátku zrodu ropného průmyslu ve Venezuele se snažilo mnoho zahraničních podniků obchodujících s ropou ovládnout venezuelský průmysl s touto surovinou. Paralelně s tím se však ozývaly hlasy, jež chtěly bohatství země přenechat především v rukou státu. Po objevení ropy v jezeře Maracaibo v roce 1918 bojoval prezident Juan Vicente Gómez proti vysoké inflaci poskytnutím koncesí zahraničním ropným společnostem, což mu vyneslo podporu USA. Mezi osobnostmi, které se snažili výrazně omezit práva zahraničních těžařů a požadovali zavedení daní z příjmu, patřili například venezuelský lékař a politik Gumersindo Torres, venezuelský prezident Medina Angarita nebo Juan P. P. Alfonzo známý jako jeden z „otců OPEC“ (Rojas 2008; Gobierno bolivariano de Venezuela 2005).

politiky Carlose A. Péreze, jenž navázal úzké vztahy s Washingtonem a tehdejšími Nixonovými ministry zahraničí Henrym Kissingerem. Venezuelský deník *Diario de Caracas* napsal 26. 1. 1991 ve svém komentáři, že „Nixonův ministr zahraničí je nyní poradcem venezuelské vlády, navzdory faktu, že byl hlavním nepřítelem OPEC v době ropného šoku 1973, a tudíž i nepřítelem Venezuely.“¹⁷ Podle deníku utvořil Kissinger Mezinárodní energetickou agenturu, aby byla protiváhou k OPEC. Caldera se tehdy vyjádřil jasně. Kissingerovu návštěvu v Caracasu označil za „znepokojující, protože po celou dobu existence OPEC, byl [Kissinger – pozn. autora] jeho nejsilnějším nepřítelem“.¹⁸ OPEC v období druhého funkčního období Rafaela Caldery však již ztratil hodně ze svého vlivu než v době, kdy byl založen. To bylo dáno kombinací dvou faktorů. Zaprvé členové OPEC včetně Venezuely ignorovali těžební kvóty a druhým důvodem byla expanze ropného průmyslu v nečlenských zemích OPEC především Mexika a Ruska. To vše vedlo k rekordně nízkým cenám ropy, což venezuelskou ekonomiku v této době velmi zasáhlo. Venezuela se tak mohla po celá devadesátá léta řadit k typickým reprezentantům tzv. holandské nemoci,¹⁹ přičemž její hospodářství bylo závislé na kolísavých světových cenách hlavní vyvážené komodity, tedy ropy (Wilpert 2003; Rossi 2011: 13). Za vlády Rafaela Caldery se Venezuela kvůli rekordně nízkým cenám ropy dostala do konfliktu se Saudskou Arábií, hlavním světovým vývozcem ropy. Ta Venezuelu obvinila, že má hlavní podíl na ropné krizi svou otevřenou rebelií proti systému těžebních kvót OPEC. Caldera v jednom z mála vyjádření

¹⁷ „Richard Nixon’s secretary of State is now an adviser to the Venezuelan government, despite his having been the most violent adversary of OPEC, and therefore, of Venezuela, during the 1973 oil embargo“ (Méndez 1991: 43).

¹⁸ „Kissinger’s visit is worrisome, because throughout OPEC’s existence, he has been its most powerful adversary.“ (tamtéž, s. 43).

¹⁹ Holandská nemoc označuje stav, kdy dominující odvětví státní ekonomiky způsobuje problémy zbytku hospodářství tím, že posiluje měnu a tlačí na rychlý růst mezd. Termín dostal své označení v souvislosti s Nizozemím a objevením zemního plynu v Severním moři. Nizozemský výrobní sektor tím byl velmi zasažen a stal se nekonkurenceschopným. Země zasažená holandskou nemocí je závislá na světových cenách určité dominantní komodity, což vede k výkyvům národní ekonomiky (Ebrahim-zadeh 2003).

na veřejnosti ve vztahu ke krizi oznámil, že „pokles cen nemůže být přičítán faktu, že Venezuela těží nad limity systému kvót, jež jsou vnucovány s nemístnou rigiditou.“²⁰ Caldera byl zastáncem toho, aby Venezuela zůstala členem OPEC (na rozdíl od jeho předchůdce Carlose Andrése Péreze – pozn. aut.), nicméně nesouhlasil s tím, že snížení těžby o nějaké stovky tisíc barelů, jež OPEC navrhoval, automaticky povede ke zvýšení cen ropy. Místo toho navrhoval provedení hloubkové studie o vyhlídkách světové spotřeby energie, změně klimatu a dalších aspektech, jež ovlivňují energetický sektor a které vyžadují strategickou reakci OPEC (An Institute for Global Energy Research 1998).

Calderův přístup k OPEC se po celou jeho života nezměnil. Členství v OPEC bral jako nutnost a výhodu. Problém byl v tom, že v jeho prvním prezidentském úřadě zažívala Venezuela ropný boom a na tom stavěla jeho vláda. V druhém prezidentském období, jemuž se v této práci věnuji, se ale Venezuela potýkala s vleklou ekonomickou krizí a ceny ropy byly velmi nízké. Přesto byl Caldera OPEC nakloněn, ale jeho vize a vztah mezi členy OPEC již nebyly tak optimistické. Populisticky se Caldera projevil, když nejprve kritizoval neoliberální reformy svého předchůdce a později takovéto reformy sám přijal. Politikou *Agenda Venezuela* a zavedením *apertury* otevřel ropný a plynárenský průmysl zahraničním investorům. Přitom podmínky nabídnuté zahraničním partnerům byly pro Venezuelu méně výhodné, než za předchozího systému koncesí Calderova předchůdce (Hellinger 2000: 13). V souvislosti s rozšiřováním *apertury* a ve snaze uniknout krizi ekonomiky a vysoké inflaci, byla Venezuela členem OPEC, jenž výrazně převyšoval jeho těžební kvóty, což vedlo k hádkám mezi Venezuelou a OPEC, resp. Venezuelou a Saudskou Arábií.

²⁰ „The drop in prices cannot be attributed to the fact Venezuela produces above the limits the present OPEC quota system is trying to impose with untimely rigidity“ (An Institute for Global Energy Research 1998).

3.4 Integrační uskupení

Politické přesvědčení Rafaela Caldery spolu s legálně-institucionálním rámcem ústavy z roku 1961 (platné do roku 1999) dávalo mezinárodní spolupráci a ekonomické integraci zelenou. V ústavě je explicitně řečeno, že: „*República bude upřednostňovat latinskoamerickou ekonomickou integraci. Za tímto účelem se bude snažit koordinovat zdroje, aby podpořila ekonomický rozvoj, zvýšení blahobytu a veřejné bezpečnosti*“.²¹ V době Calderova zvolení byla Venezuela členem několika desítek mezinárodních i regionálních organizací mezi nimi například Latinskoamerického integračního sdružení (ALADI, od 1980), Organizace zemí vyvážejících ropu (OPEC/OPEP, od 1960), Skupiny Rio (Grupo de Río, od 1986) nebo Červeného kříž či Mezinárodního měnového fondu. Svůj zájem participovat na regionální integraci potvrdil Caldera v krátké době po svém zvolení v roce 1994, kdy země vstoupila do nově utvořeného Sdružení karibských států (Asociación de Estados del Caribe - AEC).

3.4.1 ALCA/ FTAA – Americká zóna volného obchodu

Stejného roku, kdy byl Rafael Caldera zvolen, se účastnil prvního Summitu Amerik ve floridském Miami. Ačkoliv Caldera nebyl v průběhu své volební kampaně, jak už jsem zmínila výše, proponentem tržně orientovaných ekonomik a přílišné liberalizace, venezuelská delegace překvapivě podpořila integrační iniciativu diskutovanou na tomto summitu. V prosinci roku 1994 spolu s dalšími třiatřiceti přítomnými hlavami států podepsal venezuelský prezident Deklaraci z Miami, schvalující další vyjednávání, na jehož konci mělo být založení *Panamerické zóny volného obchodu (Área de Libre Comercio de las*

²¹ „La República favorecerá la integración económica latinoamericana. A este fin se procurará coordinar recursos y esfuerzos para fomentar el desarrollo económico y aumentar el bienestar y seguridad comunes“ (Constitución de la República de Venezuela de 1961, čl. 108).

Américas – ALCA - Free Trade Area of Americas – FTAA). Ta měla zahrnovat celý americký kontinent vyjma Kuby. Původ této organizace sahá do roku 1990, kdy George H. W. Bush navrhl vytvoření ekonomické integrace zemím Latinské Ameriky a Karibiku. Slibem vytvořit zónu volného obchodu se zavázalo třicet čtyři zemí západní hemisféry mezi nimi i Venezuela (Wrobel 1998: 548).

S jednáním o vytvoření ALCA Venezuela čelila integrační iniciativě s úplně odlišnými charakteristikami, než tomu bylo doposud. Nyní se mělo jednat o zapojení se do kooperačního rámce poháněného myšlenkami volného obchodu a typického nejen integrací mezi stejnými, ale i velmi odlišnými aktéry, malými a velkými státy (Porrea 2005). ALCA měla být jakýmsi rozšířením NAFTA, jejímiž členy byly USA, Kanada a Mexiko o další země amerického kontinentu a konečným cílem mělo být vytvoření zóny volného obchodu napříč celým kontinentem do roku 2005. O založení ALCA se jednalo po prvním summitu v Miami ještě na několika dalších setkáních vrcholných představitelů států amerického kontinentu. Tento velmi ambiciózní projekt měl za cíl rozsáhlá liberalizační opatření, která se týkala nejen zboží, ale i služeb a investic. Smlouva o založení tohoto projektu by znamenala větší zisky z liberalizace, především pro USA (Neumann 2009: 218-219). I když následující vláda Huga Cháveze odmítla na ALCA participovat, vláda Rafaela Caldery neměla k tomuto projektu kritické stanovisko a podpisem v Miami se zavázala k jeho budoucí realizaci.

3.4.2 Jednání s Mercosur

Počínajíc vládou Rafaela Caldery také začala venezuelská snaha integrovat se do nedávno vzniklého sdružení volného obchodu – Společného trhu Jihu (Mercado Común del Sur – Mercosur), založeného Argentinou, Brazílií, Paraguayí a Uruguayí. To se Venezuele podařilo až v roce 2012 a to ještě díky krizi v Paraguayi, když byl sesazen její prezident a členské země Mercosur reagovaly vyloučením Paraguaye z tohoto uskupení. Rafael Cladera se nicméně

pokoušel o přiblížení se této části kontinentu a vstup do Mercosur. Hlavně pro amazonského giganta byl venezuelský trh atraktivní vzhledem k nutnosti importu ropy. Na druhou stranu venezuelský průmysl, který se nacházel v embryonálním stádiu a byl založen na produkci a vývozu ropy, viděl jako velmi výhodné vstoupit na brazilský trh, především pak v severní Brazílii. Ta byla špatně dostupná z brazilských průmyslových center, což zesilovalo možnost vstupu Venezuely do Mercosur. Pro Venezuelu představovalo nicméně nejužitečnější a nejpřirozenější trh Andské společenství (Comunidad Andina – CAN) (Hernández Bernalette 2012). To spojovalo celní unií státy na tichomořské části kontinentu, přičemž Venezuela byla jedním z jejích hlavních motorů a pevné vztahy měla především s Kolumbií.²²

Po prvním Summitu v Miami v roce 1994, kde se rýsovala budoucí panamerická zóna volného obchodu, se paralelně Calderova vláda snažila o přístupová jednání do Mercosur. Na poslední prezidentské schůzi Andského společenství v Peru v ten samý rok se rozhodlo, že uskupení jako celek bude jednat s Mercosur jakožto schůdnější alternativou k americké ALCA. Došlo k jednání obou uskupení, podepsání Dohody o hospodářském partnerství (Acuerdo de Complementación Económica) a většina zemí Andského společenství se k Mercosur připojila jako přidružení členové (Hernández Bernalette 2012).

Caldera se na rozdíl od svého předchůdce velmi snažil Brazílii přiblížit. Společně s dominantním postavením Venezuely v Andském společenství zastávala Venezuela ve vyjednávání hlavní pozici. Intenzivní spolupráce mezi brazilským prezidentem Fernandem Cardosou a venezuelským prezidentem Rafaellem Calderou se přetavila do několika dohod mezi oběma státy. Jednou z nich byla i smlouva uzavřená mezi venezuelskou státní PDVSA a brazilskou

²² Venezuela byla součástí Andského společenství do roku 2006. Intenzivní spolupráci mezi oběma státy narušilo zvolení Huga Cháveze ve Venezuele. Chávezovi vadily především dohody o volném obchodu mezi Kolumbií, Peru a USA, jež podle jeho názoru „zabíjely Andské společenství“ (BBC 2006).

Petrobras na navýšení dodávek surové ropy a ropných derivátů do Brazílie. Dohoda vedla také k vytvoření několika těžebních projektů na bázi joint venture v okolí venezuelsko-brazilských hranic. Mezi Calderou a Cardosou také došlo k rozšíření stávajících dohod v oblasti příhraniční spolupráce, životního prostředí, obchodu, vědy a výzkumu a zavázali se k budoucí kooperaci v telekomunikacích a plánování. Venezuela se navíc vyjádřila k podpoře Brazílie ve snaze stát se stálým členem Rady bezpečnosti OSN (Márquez 1995).

K podepsání dohody o asociaci Venezuely ale nedošlo. Střídání vyjednávání uskupení s uskupením a samotné Venezuely s Mercosur nikam nevedlo. V roce 1997 byla Venezuela podepsání dohody s Mercosur nejbližší, nicméně venezuelské vedení nečekaně odmítlo účast s tím, že nejdůležitější venezuelské zájmy jsou navázány na Andské společenství, a proto by toto mělo vstoupit do Mercosur jako celek. To bylo velmi ostrým obratem, protože ještě pár týdnů předtím byla Venezuela ochotna vstoupit do Mercosur bez ohledu na ostatní členské státy Andského společenství. Venezuelský ministr zahraničí Miguel Angel Burelli Rivas k tomu dodal, že *„pokud ostatní andské země budou postupovat tak rychle, aby se dostali na naši úroveň, pak můžeme vstoupit všichni společně. Jestli tomu tak nebude, Venezuela vstoupí sama.“*²³

Venezuela v době Calderovy vlády byla tedy integraci nakloněna, což prezident potvrdil ihned po vstupu do funkce, začleněním Venezuely do Sdružení karibských států. Caldera byl nakloněn také přístupovým jednáním do ALCA, kdy Venezuela podpořila budoucí vytvoření této organizace. V případě Mercosur lze Calderovy přičíst velkou angažovanost ve vyjednávání, přičemž za jeho vlády byla Venezuela vstupu do Mercosur velmi blízko, což se později zbrzdilo a Venezuela vstoupila do tohoto uskupení až v roce 2012.

²³ „Si los demás países andinos avanzan rápidamente hasta donde hemos llegado nosotros, podremos entrar todos juntos. Si no es así, Venezuela se adelantará“ (Hernández 1996).

3.5 Vztahy s USA

3.5.1 Obchod

Americká politika směrem k Venezuele v devadesátých letech 20. století a její úspěch je nutné vidět v širším rámci zavádění volnotržních politik v této době v celé Latinské Amrice. Velký zahraniční dluh, který byl v tomto období typický pro většinu iberoamerického prostoru, se nevyhnul ani Venezuele. Sám tehdejší venezuelský ministr zahraničí Miguel A. B. Rivas prohlásil, že zahraniční dluh zpochybňuje suverenitu země, protože když je země tak zadlužená, jako je Venezuela, bude se muset nakonec řídit instrukcemi Mezinárodního měnového fondu (Executive Intelligence Review 1994: 42). To se také nakonec stalo v roce 1996 poté, co intervenční politiky Calderovy vlády nevedly ke zlepšení ekonomické situace. Inlace v roce 1995 přesahovala 50 % a vláda až po značném nátlaku devalvovala bolívar v prosinci tohoto roku o 40 %. Na začátku roku 1996 byl Caldera nucen přijmout balíček úsporných opatření. To znamenalo významný obrat v jeho politice a jako výsledek těchto opatření Venezuela podepsala dohodu s Mezinárodním měnovým fondem na půjčku ve výši 3 miliard dolarů (Sullivan 2001: 255-256). Vztah mezi oběma zeměmi byl tradičně charakterizován významnými obchodními a investičními styky, které pokračovaly i za Calderovy vlády. Jak jsem již naznačila, Caldera se v době své prezidentské kampaně vymezoval vůči neoliberalismu, volnému obchodu a přílišné závislosti na USA, nicméně byl v průběhu svého funkčního období donucen taková opatření přijmout.

Washington nebyl zpočátku Calderovu zvolení příliš nakloněn. Rafael Caldera byl z pohledu USA vůdčí osobností, jež stála za vzpourou vedoucí ke svržení Carlose A. Péreze, jenž byl vůči USA loajální. Pérez byl hlavním Bushovým partnerem na iberoamerickém kontinentu, s nímž se počítalo při vytvoření nadnárodní hemisférické vlády, čili nového světového řádu (New World Order). Když Caldera vyhrál prezidentské volby, stal se tak jasným trnem

v oku americké moci. O nedůvěře vůči Rafaelu Calderovi svědčí i zpráva z roku 1993 od Williama Perryho, v té době amerického náměstka ministra obrany. V té se píše, že se Calderovi nedá věřit, protože „*reprezentuje jednoho z mála přetrvávajících patriarchů v iberoamerické politice, aristokrata ze staré etatisticko-sociální welfare školy venezuelské politiky ... téměř jistě oponující silným liberalizačním opatřením vlády Carlose A. Péreze...Jistě se s ním nedá počítat v rámci pokračující reformy do dalších oblastí*“²⁴ (Executive Intelligence Review 1994: 41). Z těchto řádků je patrné, do jaké míry bylo zvolení Caldery pro USA zpočátku nepohodlné ve srovnání s předchozí vládou Carlose A. Péreze. Nedůvěra Washingtonu vůči nové venezuelské hlavě státu se ale postupně vytrácela a vztahy mezi USA a Venezuelou byly v této době charakterizovány pevnými obchodními vazbami. USA byly nejdůležitějším venezuelským obchodním partnerem jak pro export, tak import.²⁵ Navíc USA byly největším zahraničním investorem v zemi. Investice přitom proudily především do ropného a zpracovatelského průmyslu (Sullivan 2001: 258).

Zájmy USA ve Venezuele byly politického, ale i ekonomického rázu. USA se ale obávaly politické nestability, ke které by mohlo dojít s dalším zhoršením ekonomické situace ve Venezuele, a proto americký prezident Clinton jednoznačně kvitoval opatření přijatá Calderou (devalvace měny, omezení devizových kontrol, snaha dojít k dohodě s Mezinárodním měnovým fondem), přičemž odkazoval na fakt, že USA mají „*hluboký zájem na blahu a ekonomické stabilitě Venezuely, pročež velmi vítáme ekonomické reformy provedené*

²⁴ „[Caldera] represents one of the few remaining patriarchs in Ibero-American politics, a gentleman of the old statist-social welfare school of Venezuelan politics...quite sincerely opposed to the strong liberalization measures of the Pérez government...He certainly could not be counted upon to move forward into the next logical areas for reform“ (EIR 1994: 41). Dalšími oblastmi reformy je myšleno přepsání pracovního práva a otevření venezuelského ropného průmyslu vlastněného státem soukromým a zahraničním investicím (tamtéž, s. 41).

²⁵ V roce 1995 mířilo 55% z celkového venezuelského exportu do USA, z toho 83 % tvořila ropa. Importy z USA se pohybovaly taktéž kolem 55 % a zahrnovaly průmyslová vybavení a konzumní zboží (Sullivan 2001: 258).

prezidentem Rafaellem Calderou“.²⁶ V návaznosti na ekonomické zájmy ve Venezuele také prezident Clinton zmínil, že „Venezuela je baštou latinskoamerické demokracie. Je to také náš hlavní dodavatel ropy a jeden z našich hlavních ekonomických partnerů na hemisféře“.²⁷ Je zřejmé, že USA měly svůj zájem na vyřešení venezuelské krize. Čelní představitelé americké politiky vysílali k Venezuele jasné signály – využijeme naši pozici v Mezinárodním měnovém fondu, Světové bance a v Meziamerické rozvojové bance (The Inter-American Development Bank – IDB), abychom vás podpořili a zajistili úspěch vašeho ekonomického plánu. V roce 1996/97 tak mezi oběma zeměmi probíhala čilá jednání a Venezuelu navštívil několikrát i americký náměstek ministra zahraničí. USA tak v této době významně zasahovaly do směřování venezuelské ekonomiky (Romero – Kelly 2002: 113).

V roce 1995 se Venezuela stala největším dodavatelem ropy do USA, přičemž její objem vývozu se v tomto roce pohyboval kolem 17 % veškerého amerického dovozu ropy.²⁸ Otevřením venezuelského ropného sektoru zahraničnímu kapitálu znamenalo pro USA možnost tento sektor ovládat a spolupodílet se na jeho vedení na bázi společného podnikání (joint venture). Jedním z příkladů je rok 1997, kdy dceřiná firma venezuelské ropné společnosti PDVSA (*Petróleos de Venezuela S. A.*) uzavřela dohodu s třemi americkými ropnými firmami Arco, Phillips a Texaco. Na jejím základě měly všechny společnosti těžit a distribuovat ropu z Orinockého ropného pásu²⁹ v objemu dvě stě tisíc barelů surové ropy za den. Součástí dohody byla také americká pomoc s modernizací těžební techniky a infrastruktury nutné pro těžbu. Protože PDVSA

²⁶ „The United States was deeply interested in the welfare and economic stability of Venezuela for which we compliment and applaud the economic reforms announced by President Rafael Caldera“ (Romero – Kelly 2002: 112-113).

²⁷ „Venezuela is a bastion of Latin American democracy. It is also our main oil supplier and one of our main economic partners in the Hemisphere“ (tamtéž, s. 113).

²⁸ Dodes se Venezuela pohybuje v top dodavatelích pro USA, v roce 2013 byla čtvrtým největším dodavatelem po Kanadě, Saudské Arábii a Mexiku (Assis 2013).

²⁹ Orinocký pás je pojmenován podle řeky Orinoco, v jejíž blízkosti se nacházejí jedny z největších nalezišť ropy na světě.

(potažmo celá Venezuela) neměla dostatek financí, kvalitní techniky ani technických znalostí, byla pro obě země spolupráce v tomto sektoru logickým vyústěním (Corrales – Romero 2013: 83). Liberalizační politiky společně s dohodou s Mezinárodním měnovým fondem a otevřením ropného průmyslu soukromému sektoru a zahraničním investorům opět znamenalo pro USA výhodnější pozici a růst vlivu v oblasti jako před Calderovým nástupem do funkce. Počáteční nedůvěra Washingtonu v nového venezuelského prezidenta se postupně vytrácela, až zcela zmizela. Calderova politika tak pro USA znamenala vrchol zlatých let následovaný prudkým obratem v podobě zvolení Huga Cháveze.

3.5.2 Politická témata

Kromě témat týkajících se ropy byly v průběhu let 1994 až 1999 diskutovaná ještě témata korupce, porušování lidských práv či drogová problematika. Na hemisférickém Summitu Amerik v Miami organizovaného *Organizací amerických států (Organization of American States - OAS)* v roce 1994 nejen že se řešily problémy spojené s otevřením jihoamerických ekonomik, ale venezuelské autority také navrhly akční plán proti korupci zahrnující celý americký kontinent. To v té době představovalo pro prezidenta Calderu nekontroverzní téma, nicméně později se on sám nebo členové jeho kabinetu stali aktéry mnoha korupčních skandálů. Nicméně na dalším Summitu Amerik konaném v Caracasu o dva roky později se státy (v čele s Venezuelou, která s návrhem přišla) zavázaly k přijetí konvence, jež stavěla nezákonné obohacování mimo zákon (Inter Press Service 1996). Je ironií, že od doby vytváření žebříčků korupce v roce 1993 mezinárodní nevládní neziskovou organizací Transparency International se Venezuela pohybuje permanentně mezi nejvíce zkorumpovanými zeměmi na americkém kontinentu, potažmo celé západní hemisféře (El comercio 2013). Po obsazení postu amerického

velvyslanec ve Venezuele Johnem Maistem v roce 1997 to však mezi oběma zeměmi zaskřípalo. Calderova vláda později protestovala proti vyjádřením tohoto ambasadora ohledně potřeby zvýšit antikorupční opatření. Ne že Caldera z principu nesouhlasil, jak jsem již zmínila, Calderova vláda navrhla boj proti korupci v regionálním měřítku, nicméně Caldera oponoval vůči Maistovu tvrzení, že jeho vláda nedělá nic.³⁰

Za Calderovy vlády většinou zásadní venezuelské postoje a stanoviska korespondovaly s americkou zahraniční politikou. Příkladem budiž návštěva venezuelské hlavy státu v Paraguai. Tam Caldera před parlamentem oznámil, že osoby zapojené do státních převratů nebo obdobných akcí poté nemohou počítat s podporou USA, které by se jim za jiných okolností dostalo. Přímou tak vzdal hold Američanům tím, že se shodoval s americkou rétorikou běžnou v mnoha deklaracích. Na druhou stranu existovaly body, na kterých se obě země neshodly. Třetí plochy mezi oběma zeměmi v rámci politické agendy se týkaly porušování lidských práv venezuelskou policií a vězeňskou službou, což bylo veřejně kritizováno mluvčími Asociací nevládních neziskových organizací USA (Romero – Kelly 2002: 99). V roce 1997 byla Bílým domem zveřejněna zpráva o porušování lidských práv ve Venezuele, především pak ve věznicích. Ve spojení s vydáním této zprávy prezident Clinton ve svém projevu před Kongresem v roce 1996 řekl, že „...ochrana lidských práv bude nezbytnou součástí [mého] druhého funkčního období“.³¹ Venezuelská vláda na kritiku v souvislosti s režimem ve věznicích reagovala popřením některých obvinění Bílého domu (Romero – Kelly 2002: 99-100). Na porušování základních lidských práv ve venezuelských věznicích upozornila ve své zprávě z roku 1997 i mezinárodní nevládní organizace Human Rights Watch. Na tuto zprávu Caldera zareagoval zbouráním

³⁰ Maisto poté za Chávezovy vlády vyjadřoval otevřenou podporu decentralizaci moci, čímž si vysluhoval Chávezův odpor (Romero – Kelly 2002: 99).

³¹ „[...] the defense of human rights shall be an essential component of [my] second term“ (Kelly – Romero 2002: 100).

neblaze proslulého vězení Reten de Catia, nicméně otřesné podmínky nadále vládly v ostatních venezuelských věznicích.³²

Kontroverzním bodem zahraniční politiky obou zemí byl také vztah směrem ke Kubě a Fidelu Castrovi. V roce 1996 Venezuela odsoudila blokádu Kuby. Zároveň na půdě OSN odsoudila zákon Helms-Burton (Helms-Burton Act), který znamenal prodloužení a zpřísnění kubánského embarga ze strany Washingtonu (Romero – Kelly 2002: 100).

Nesouhlas panoval i v oblasti práv duševního vlastnictví. Úřad obchodního zástupce USA (The Office of the United States Trade Representative – USTR) vytýkal Venezuele neadekvátní poskytování a neefektivní ochranu práv duševního vlastnictví. Pirátství a padělání známých obchodních značek jí bylo vytýkáno i přes v roce 1996 zřízenou protipirátskou jednotku (Sullivan 2001: 258).

Důležitým tématem ve venezuelsko-amerických vztazích byla otázka obchodu s drogami. Venezuela byla v této době hlavní tranzitní zemí pro kokain, marihuanu a heroin z Kolumbie do USA. Navíc venezuelský region, který sousedí s Kolumbií, byl zdrojem nelegálních drog, jako je opium, mák, koka nebo marihuana a se svým velkým finančním sektorem byla Venezuela centrem pro praní špinavých peněz. Americký prezident Clinton označil Venezuelu za ochotnou podílet se na snahách USA o vymýcení obchodu s narkotiky. Lze tedy říci, že v tomto ohledu obě vlády úzce spolupracovaly (Sullivan 2001: 258).

Celkově vztahy mezi Venezuelou a USA byly tedy v době Rafaela Caldery pozitivní. Z hlediska obchodu bylo toto období velmi intenzivní, navíc Calderovy ekonomické reformy šly na ruku USA. I přes nějaké třecí plochy

³² Na konci roku 1997 zemřelo v důsledku vězeňských nepokojů ve věznici El Dorado 29 vězňů. Tato věznice se nachází v odlehlé amazonské džungli a je taktéž proslulá svými drsnými, nelidskými podmínkami, na které upozorňují Amnesty International a Human Rights Watch (Sullivan 2001: 257; Human Rights Watch 1997).

nezbývalo moc prostoru pro konflikty, které by oboustrannou spoluprací významně narušily.

4 Hugo Chávez

4.1 Hugo Chávez - voják, politik, prezident

Tabulka č. 2³³

Datum a místo narození/ úmrtí	28. 7. 1954, Sabaneta (stát Barinas)/ 5. března 2013, Caracas
Profesionální dráha	Voják, politik, prezident
	Studium absolvuje na Vojenské akademii Venezuely, poté aktivně působí na různých pozicích v armádě
Politická dráha	1982 zakládá <i>Bolívarovské revoluční hnutí (MBR-200)</i> s cílem reformovat armádu a vytvořit novou republiku na základech bolívarovské ideologie ³⁴
	1992 vede neúspěšný vojenský puč proti vládě Carlose A. Péreze, je odsouzen k odnětí svobody a po dvou letech omilostněn prezidentem Calderou
	1999-2013 prezidentem Bolívarovské republiky Venezuely
Politické strany	1997 zakládá <i>Hnutí Páté republiky (MVR)</i> , jež se stalo v následujících letech hlavní politickou silou (rozpuštěna 2006)
	2008 zakládá Sjednocenou socialistickou stranu Venezuely (<i>PSUV</i>) sloučením socialistických stran (chavismo)

³³ Zdroj dat pro tabulku a další informace – Barcelonské centrum pro mezinárodní vtahy (dostupné na: <http://www.cidob.org/es/content/pdf/546>, 26. 2. 2015).

³⁴ Proces revize myšlení revoluční levice ve Venezuele těchto let byl založen na tzv. „*Stromu tří kořenů*“ (*El árbol de las tres raíces*). Kořeny měly symbolizovat tři historické tradice revolučního boje předchozích generací ztělesněných Simonem Bolíwarem, Ezequielem Zamorou a Simonem Rodríguezem (Gobierno Bolivariano de Venezuela 2013: 2-3).

4.2 Hugo Chávez a socialismus 21. století

Stejně jako je Rafael Caldera spjatý s latinskoamerickou křesťanskou demokracií a je považován za jejího průkopníka, socialismus 21. století je možné považovat za ideologii uvedenou do praxe Hugem Chávezem. Protože socialismus 21. století pevně navazuje na ideu *Bolívarovské revoluce*, považují za nutné zde zmínit i ji. Po svém zvolení prezidentem v roce 1999 se Venezuela velmi významně změnila. S Hugem Chávezem padá tradice demokratického vládnutí započatého ve Venezuele v roce 1958 pádem diktatury Marcose Péreze Jiméneze. Po Chávezově nástupu se změnil systém vládnutí ve Venezuele. Dvě politické strany, jež se dosud alternovaly ve správě země,³⁵ byly novým prezidentem nařčeny z korupce a mrhání státních peněz z ropného průmyslu. Hugo Chávez navrhoval revoluční sociální politiku a požadoval odstranění starých oligarchů, jež byli z jeho pohledu otroky kapitalistického systému (BBC 2013). Chávezovo revoluční počínání mělo vzor ve válce za nezávislost na španělském koloniálním impériu z počátku 19. století. Ta v sobě nesla silný revoluční náboj podpořený nacionalismem, svobodou a úctou k vlasti. Bolívarovská revoluce samozřejmě měla již podle názvu odkazovat k Simonu Bolívarovi, hrdinovi z války za nezávislost. Simon Bolívar je ve Venezuele (resp. v celé Latinské Americe) symbolem národní hrdosti, a tudíž odkaz na něj měl Venezuelanům evokovat období slávy a zlatých časů. Bolívarovská revoluce měla navodit pocit obratu k lepšímu na základě hodnotového a ideologického konsenzu utvořeného mezi Chávezem a venezuelskými občany (Arnoux 2008: 17).

Na základě Bolívarovské revoluce byla ve Venezuele rychle přijata nová ústava,³⁶ která zaváděla mnohé inovace. Změněna byla například délka

³⁵ Byly jimi Demokratická akce (Acción Democrática – AD) a Křesťanskodemokratická strana založená Rafaelem Calderou (Comité de Organización Política Electoral Independiente – COPEI) (pozn. aut.)

³⁶ Ta nahrazovala dosud platnou ústavu z roku 1961 (pozn. aut.).

funkčního období hlavy státu a to z pěti na šest let s možností okamžitého znovuzvolení. Byl zrušen dvoukomorový Kongres (Congreso de la República) a nahrazen jednokomorovým Národním shromážděním (Asamblea Nacional). Také byla rozšířena dělba státní moci, když k exekutivě, legislativě a judikatuře přibyla ještě moc občanská a volební (Constitución de la Republica Bolivariana de Venezuela 1999, kap. IV, V). Prezident Chávez chtěl změnit systém vlády i společnost. Touha Huga Cháveze po utvoření ekonomické a politické unie ze všech států Latinské Ameriky měla taktéž návaznost na otce zakladatele – Simona Bolívara. Opojení Bolívarem se projevilo i na názvu republiky, když byla přejmenována na Bolívarovskou republiku Venezuelu. Ekonomická integrace se poté projevila v podobě několika ropných aliancí, jež Venezuela iniciovala.³⁷

Socialismus 21. století se jako myšlenka rozšíření Bolívarovské revoluce objevila poprvé v roce 2005 na Pátém světovém sociálním fóru,³⁸ kde Hugo Chávez oznámil, že bude podporovat jeho vytvoření. Termín socialismus 21. století však poprvé použil německý sociolog a politický analytik Heinz Dietrich. Podle něj jde o model státu, jenž se inspiruje marxistickou filosofií a zakládá se na čtyřech pilířích: rozvoj regionální demokracie, rovnostářství v ekonomice, participativní demokracie a princip základní organizace (Viento Sur 2012: 2). Teorii pak do praxe převedl právě Hugo Chávez ve Venezuele. V polovině roku 2005 Hugo Chávez veřejně prohlásil: *„Zavázali jsme se k tomu, aby Bolívarovská revoluce směřovala k socialismu a přispěla k utvoření socialismu*

³⁷ Jedná se o Petroamérica, Petrocaribe, Petrosur a Petroandina (Cáceres – Monsalve - Martínez. – García 2013: 2).

³⁸ Světové sociální fórum je platforma, v rámci které se setkávají sociální hnutí, sítě, mezinárodní nevládní organizace a jiné organizace občanské společnosti. Tyto organizace se vymezují vůči neoliberalismu a světu, jemuž dominuje kapitalismus. Samo se neoznačuje ani za organizaci, ani za skupinu. První setkání se uskutečnilo v roce 2001 (Fórum Social Mundial 2002).

21. století založeného na solidaritě, bratrství, lásce, svobodě a rovnosti.“³⁹ Dále uvedl, že nynější kapitalistický model by měl být postupně nahrazen tímto novým typem socialismu. Navzdory tomu, že diskurs na téma socialismu 21. století se objevil na internetu, v tisku, televizi a především v různých univerzitních a obecních fórech, panuje kolem tohoto termínu více pochybností než jistot. Chávez identifikoval tuto novou doktrínu jako opírající se o marxismus-leninismus, trockismus a křesťanský socialismus.⁴⁰ Navíc se měl opírat o tzv. Strom tří kořenů (El árbol de las tres raíces). Zde jednotlivé kořeny představovaly tři historické tradice revolučního boje předchozích generací ztělesněných Simonem Bolíwarem, Ezequielem Zamorou a Simonem Rodríguezem. První bolívarovský kořen symbolizoval rovnost a svobodu. Jelikož byl Zamora armádním generálem, druhý kořen s jeho jménem představoval jednotu armády a občanů (Leon 2012). To se Chávezovi v praxi podařilo tím, že armádu používanou v minulosti proti jakýmkoliv vzpourám a neposlušnostem ze strany občanů, transformoval zapojením do společnosti tak, že například redistribuovala potraviny, stavěla obytné prostory nebo organizovala dopravu. Chávezovou argumentací ve prospěch tohoto opatření bylo, že armáda tak nebude separovaná od společnosti a nebude tak pro ni přijatelné zasáhnout proti vlastním lidem, jako se to stávalo v minulosti (Wilpert 2006). Pravděpodobnější v tomto kontextu ale je, že toto „zapojení armády“ bylo Chávezem provedeno proto, aby mohl armádu oslabit a sám lépe kontrolovat. Třetím kořenem byl robinsoniánský kořen reprezentovaný vzděláním, svobodou a rovností. Socialismus 21. století tak obsahoval části z různých ideologií, nicméně

³⁹ „Hemos asumido el compromiso de dirigir la Revolución Bolivariana hacia el socialismo y contribuir a la senda del socialismo, un socialismo del siglo XXI que se basa en la solidaridad, en la fraternidad, en el amor, en la libertad y en la igualdad.“ (Viento Sur 2012: 2).

⁴⁰ Z trockismu Chávez převzal především představu permanentní revoluce. Sám Chávez prohlásil, že v dnešním globalizovaném světě se bude revoluce budovat pomalu, den po dni. Jako prvního socialistu označil Ježíše Krista, tudíž i z křesťanství bylo nutné čerpat (Viento Sur 2012: 2).

zachovával (navzdory rétorice) i prvky kapitalistické tržní ekonomiky vezmeme-li v úvahu ropný průmysl (Leon 2012).

Mezi elementy, které Chávez označil za definiční znaky socialismu 21. století, patří: *a) morálka* – zde bychom se měli snažit obnovit etický základ života. V Chávezově případě to znamenalo boj proti kapitalismu, jenž byl zdrojem všeho zla – individualismu, egoismu, nenávisti, privilegií a korupce.⁴¹ V době Chávezovy vlády byl stát velmi aktivní v redistribuci, což jde opravdu proti tržním mechanismům. Na druhou stranu Chávez hojně využíval volného trhu, tudíž v tomto směru se přibližoval spíše sociální demokracii než socialismu jako takovému⁴² a neodlišoval se od svého předchůdce Rafaela Caldery. Jako druhý znak nového socialismu označil Chávez *b) participativní demokracii*. Občané tím dostali v praxi možnost přímo se účastnit politického života. Na základě zavedení participativní demokracie byly utvořeny městské rady, jejímiž členy bylo dvě stě až čtyři sta rodin. Ty měly právo zasahovat do dění ve své komunitě. V ústavě bylo zakotveno právo občanů na vyvolání referenda⁴³ a možnost podílet se na nominaci kandidátů Nejvyššího soudu, Národní volební rady a Morální rady (Wilpert 2006). Otázkou zůstává, nakolik je tato možnost občanů efektivně využívána, když mají Venezuelané cenzurovaná média a omezený přístup k informacím. Většina mohla být spokojena s „nově nabitými právy“, které však v praxi neznamenal mnoho a jejich funkce byla spíše tyto lidi umlčet a navenek se tvářit jako více demokratický stát. Jako třetí definiční bod označil Chávez *c) rovnost spojenou se svobodou*. Společnost měla zahrnovat všechny, všichni si měli být rovni a nikdo neměl mít privilegia. Poslední bod

⁴¹ Musím připomenout, že Venezuela se od doby vytváření žebříčků Transparency International (1993) umísťuje pravidelně nejhůře ze všech zemí amerického kontinentu (El Comercio 2013).

⁴² Samozřejmě vláda neměla být podle Cháveza ovlivněna soukromými zájmy. To se dařilo z velké části mimo jiné díky příjmům z ropy (pozn. aut.).

⁴³ Ústava uvádí vícero případů, kdy může občanská společnost vyvolat referendum. Jedná se například o odvolatelnost všech politických a soudních funkcí. Ústava umožňuje i referendum ve věcech přesahujících státní hranice na žádost ne méně než 10 % voličů (Constitución de la Republica Bolivariana de Venezuela 1999, čl. 71 a čl. 72).

tvořil *d) kooperativismus a asociativismus* – k nimž patřily další experimenty jako kolektivní vlastnictví, Lidová banka, rozvoj zevnitř státu nebo byly skloňovány termíny samospráva a společné řízení (Leon 2012). V praxi došlo k enormnímu nárůstu družstev. Vláda začala spoluřídít elektrárenský a hliníkárenský podnik do té doby vedený pouze jejich pracovníky.⁴⁴ Mnoho podniků bylo vyvlastněno s tím, že nefungují správně a předáno do rukou pracujících. Důležité sektory ekonomiky byly za Chávezovy vlády převedeny do vlastnictví státu (Wilpert 2012).

Jako shrnutí uvedu, že socialismus 21. století se měl podle Cháveze odlišovat od socialismu známého z Evropy nebo Kuby větší pluralitou a menší centralizací ze strany státu. Mělo jít o model inspirovaný křesťanstvím (ve smyslu lidské vzájemnosti), jenž nebude podporovat kapitalistický systém a bude se stavět proti neoliberálním reformám, se kterými má Latinská Amerika špatnou zkušenost. Měl být založený na rovnosti a svobodě, přičemž s jeho představením úzce souviselo zavedení prvků přímé demokracie do ústavy. Téměř není nutné dodávat, že mnoho z těchto bodů se stalo pouze součástí ideologické propagandy prezidenta Cháveze a socialismus 21. století představoval mix socialismu a kapitalismu tak, aby vyhovoval Chávezovým potřebám.

4.3 Ropa a zahraniční politika

Zahraniční politika za vlády Huga Cháveze je silně spjata nejen s jeho ideologií socialismu 21. století, ale i s ropou. Hugo Chávez byl prvním prezidentem, jenž tak úzce provázal ropné bohatství země se zahraniční politikou. Aby měl ropný průmysl ve svých rukou, znárodnil ho stejně jako mnoho jiných odvětví ekonomiky. Ropné rezervy Venezuely byly podle BP

⁴⁴ Nejen že vláda převzala řízení, navíc to považovala za výhodu i pro pracovníky, kteří tak měli v podniku prostředníka, skrze nějž mohli lépe apelovat na vládu v otázce řízení podniku.

Energy Statistical Review v roce 2010 (tedy v době, kdy byl prezident Chávez u moci) s 296,5 miliardami barelů největšími na světě. Těsně za Venezuelou se nacházela Saúdská Arábie s 264,6 miliardami barelů⁴⁵ (BP Statistical Review of World Energy 2010). Ropa dodnes představuje přes 80 % celkových příjmů státu, 90 % exportů a třetinu HDP (Alvarez – Hanson 2009).

Od roku 1976, kdy byl znárodněn venezuelský ropný průmysl, dominuje těžbě státem vlastněná ropná společnost PDVSA, která byla až do Chávezova zvolení jakýmsi státem ve státě žijící vlastním životem. To se změnilo v roce 2002, kdy byl proveden pokus o puč a svržení Cháveza. PDVSA v té době uspořádala dvouměsíční generální stávkou na podporu onoho puče. Chávezovou odpovědí bylo vyhození více než sedmnácti tisíc zaměstnanců této společnosti a dosazení nových loajálních vládě. V souvislosti s těmito událostmi a stagnací těžby ropy tak venezuelská ekonomika mezi lety 2002 a 2003 poklesla, nicméně v dalších letech se díky rostoucím cenám ropy na mezinárodním trhu rychle zotavila a začala růst (Alvarez – Hanson 2009). Role ropy v Chávezově zahraniční politice je jistě významná, proto pevná kontrola nad PDVSA od roku 2002 velmi přispěla k plnění prezidentových politických, ekonomických a ideologických ambicí.

Použití ropy jako nástroje k rozšíření revoluce do celé Latinské Ameriky je svázáno s politikou tzv. *ropné diplomacie*. Jedná se o vytváření si svých partnerů v oblasti Latinské Ameriky na základě zvýhodněných dodávek ropy. Chávezův „altruismus“ ukáží na jednom konkrétním případě. V roce 2005 propukla v Ekvádoru demonstrace proti těžbě ropy, v jejímž důsledku byly odpalovány dynamitem části ropného potrubí a ničena ropná technika. To znesnadnilo export ekvádorské ropy. Prezident Chávez však okamžitě z Kuby, kde byl zrovna v tu dobu na návštěvě, zareagoval: „*Venezuela pokryje závazky [plynouce] z deficitu*

⁴⁵ Za minulý rok čísla ukazují, že Venezuela je stále na přední příčce (BP Statistical Review of World Energy 2014).

exportu ropy], jež nebyla ekvádorská vláda v těchto dnech schopna splnit. Nebudou muset zaplatit ani cent“⁴⁶ Z hlediska samotného Cháveze to znamenalo pomoc snížit výdaje sousedních zemí za tento výpadek exportu ropy a zlepšit životní standard v regionu. Je jasné, že šlo spíše než o čirý altruismus o součást širšího procesu získávání si solidarity a loajálnosti. Chávez si vlastně kupoval přátele a vliv s cílem obsáhnout mocensky/politicky/ideologicky celý region.

Na základě ropné diplomacie uzavíral prezident Chávez ropné aliance v regionu Latinské Ameriky. Patřily mezi ně Petroamérica, Petrocaribe, Petrosur nebo Petroandina. Členskými státy poté Venezuela garantovala dodávky ropy za velmi výhodných podmínek. Několik dohod bylo samozřejmě podepsáno i s Kubou jakožto nejbližším regionálním spojencem. Podle *Carlose A. Graniera*⁴⁷ venezuelsko-kubánská smlouva stála venezuelský stát v roce 2005 1,7 miliard dolarů, což odpovídá americké oficiální pomoci celé Latinské Americe zahrnující vojenské i nevojenské prostředky (Harman 2005). Ropné aliance jsou přitom založeny na výměnném obchodě. To znamená, že dochází ke směně ropy za služby nebo zboží. Pokud bych opět měla uvést příklad, zmíním Kubu, pro niž se Venezuela stala téměř životně důležitým partnerem. Na Kubu proudilo v roce 2005 devadesát tisíc barelů ropy denně. Na oplátku Havana posílala do Venezuely desítky tisíc lékařů, učitelů a sportovních trenérů (Harman 2005).

Hugo Chávez postupně do roku 2005 uzavřel díky ropné diplomacii několik desítek smluv. S tehdejšími uruguayským prezidentem Tabaré Vázquezem podepsal dohodu o dodávkách zvýhodněné ropy a energie na dvacet pět let. PDVSA také zmodernizovala uruguayskou rafinerii tak, aby mohla těžit venezuelskou ropu. S Paraguayí se dohodly dodávky vedlejších produktů ropy, především paliva s 25% slevou a nulovým úrokem. Jak jsem již zmínila výše, Chávez pokryl deficit exportní ekvádorské ropy vzniklý v souvislosti

⁴⁶ „Venezuela will cover the [oil export] commitments that the Ecuadorean government has not been able to fulfill these days. They will not have to pay a cent.“ (Harman 2005).

⁴⁷ Ekonom, analytik energetického sektoru a ředitel think tanku Cedice (Gil 2012).

s demonstracemi, což ekvádorský prezident Alfredo Palacio kvitoval. Od roku 2004 také dodávala Venezuela Argentině nouzový topný olej v případě energetického nedostatku výměnou za hotovost nebo zemědělské produkty. Také argentinská státem vlastněná ropná společnost Energia de Argentina (Enarsa) se spojila s PDVSA v rámci výstavby a provozu několika čerpacích stanic. Co se týče největšího státu Jižní Ameriky, Hugo Chávez a brazilský prezident Luiz Ignácio Lula da Silva se dohodli na výstavbě rafinerie na brazilském území za cenu 2,5 miliard.⁴⁸ Brazilský státní ropný podnik Petrobras navíc v těchto letech plánoval extrakci ropy a zemního plynu ve Venezuele (Harman 2005).

Chávezova ropná diplomacie zahrnuje i posílání nemalých obnosů levicovým kandidátům na post prezidenta v Latinské Americe. Nutno dodat, že po Chávezovi se následujících sedm let stalo pro levici symbolem úspěchu, když v mnoha státech Latinské Ameriky se k prezidentskému úřadu dostali právě levicoví/středolevicoví kandidáti jako da Silva v Brazílii, Gutiérrez v Ekvádoru, Kirchner v Argentině, Vázquez v Uruguayi, Morales v Bolívii, Correa v Ekvádoru a Ortega v Nikaragui (Wilpert 2007). Zjistilo se, že Chávezovy petrodolary podporovaly zvolení nynější argentinské kandidátky Cristiny Kirchner ve formě finanční podpory její prezidentské kampaně. Také kolumbijská guerrilová skupina *FARC (Fuerzas Armadas Revolucionarias de Colombia)* pravděpodobně požívala Chávezovy finanční podpory (Alvarez – Hanson 2009). Tato ultralevicová povstalecká organizace byla USA, Evropskou unií a Kolumbií označena za teroristickou skupinu, tudíž zapadala velmi dobře do Chávezova revolučního rámce (Oppenheimer 2009: 141). Neshody Kolumbie

⁴⁸ Výstavba rafinerie v severovýchodní části Brazílie za venezuelské podpory, ale nedošla zdárného konce. Rafinerie se začala stavět v roce 2007 s tím, že PDVSA měla mít na projektu 40 % podíl. V roce 2013 byla však Brazílie nucena vzdát se partnerství s Venezuelou na tomto projektu. Důvodem bylo nesplnění slíbených investic ze strany Venezuely (Global Post 2013).

a Venezuely v souvislosti s FARC vyvrcholily v roce 2010, kdy obě země přerušily diplomatické styky.⁴⁹

Z ropy bylo financováno mnoho sociálních programů. Chávezovi nelze upřít, že za jeho vlády se mnohonásobně zvýšily výdaje na sociální péči, byla snížena chudoba a nezaměstnanost. Chávez donutil PDVSA, aby odevzdávala 10 % ročně ze svého investičního rozpočtu na sociální programy. Peníze z ropy byly však posílány i do zahraničí. Je samozřejmě nemožné udělat si přesný obrázek o venezuelských zahraničních výdajích, protože přesné částky jsou utajeny a ne všechna slíbená pomoc se nakonec realizovala. Je však jisté, že za prezidenta Cháveze se Venezuela stala významným hráčem na poli zahraniční pomoci. Co se týče rozvojové pomoci jakožto procenta národního důchodu, Venezuela obsazovala za Cháveze přední příčky v jiho-jihní rozvojové pomoci v rámci zemí mimo OECD a mimo multilaterální organizace⁵⁰ (Reality of Aid Management Committee 2013: 5). Venezuela za prezidenta Cháveze také výrazně zvýšila své přímé zahraniční investice, které se vyšplhaly z 3 % fixního kapitálu v roce 2000 na 8 % v roce 2006. Oproti tomu srovnatelné petrostáty utrácely v tomto období pouhá 2 % ze svého fixního kapitálu na přímé zahraniční investice (UNCTAD 2007). Tyto neobvykle vysoké částky přímých zahraničních investic byly odrazem aktivních impulsů ze strany vlády a státní PDVSA. Během potravinových nepokojů na Haiti v roce 2008 nabídla Brazílie osm tun potravin, zatímco Hugo Chávez poslal letku s třista šedesáti tunami potravinové pomoci „[v]e jménu Venezuely [...] lidem z Haiti, kteří již trpí globálním kapitalismem a nedostatkem opravdové solidarity od nás všech“⁵¹. Ropné bohatství samozřejmě Chávezovi umožňovalo být solidární. I na mítincích OPEC Chávez apeloval na

⁴⁹ V tomto roce byl v Kolumbii zvolen nový prezident Juan Manuel Santos a obě země po čase opět navázaly diplomatické styky a zavázaly se k řešení otázky FARC (Castillo 2011).

⁵⁰ Pro představu se reálně odhaduje, že venezuelská zahraniční pomoc (slíbená nebo realizovaná) se pohybuje v objemu peněz odpovídajícímu americkému Marshallovu plánu (Feinberg 2007).

⁵¹ „In the name of Venezuela [...] to the people of Haiti who are already suffering from global capitalism and the lack of true solidarity from all of us“ (Corrales – Romero 2013: 36).

všechny členské státy, že by to měly být hlavně oni, kdo má bojovat s chudobou (Corrales – Romero 2013: 36).

Míra, do jaké udělal Chávez sociální hodnoty základním kamenem své zahraniční politiky, je ve světě nebývalá. Všechny státy vždy používaly sociální oblast jako diplomatickou zbraň ve službě zlepšení svého image a dosažení svých zahraničních cílů. Přesně tak to dělaly i předešlé venezuelské vlády, například právě Rafaela Caldery nebo Carlose A. Péreze v sedmdesátých letech nebo pak devadesátých letech 20. století. Nicméně sociální pomoc zahraničním státům za Rafaela Caldery nikdy nedosáhla takových enormních sum peněz, ani se na ni nevztahovalo tak málo omezení a podmínek jako za Huga Cháveze (Corrales – Romero 2013: 36).

4.3.1 Chávez a OPEC

V době, kdy se Chávez stal prezidentem Venezuely, OPEC nebyl tak silnou organizací jako v době svého vzniku. Objevovali se jiní aktéři, kteří expandovali na trh s ropou a členové OPEC porušovali jimi samými stanovené těžební kvóty. Mezi Chávezovými prioritami po jeho zvolení bylo posílit OPEC a snažit se o to, aby jeho členské země opět braly kvóty vážně. Protože Chávezova zahraniční politika byla založena na ropě, navštívil venezuelský prezident v krátkém časovém úseku jednoho roku mnoho zemí produkujících ropu a v roce 2000 se uskutečnil v Caracasu *První summit hlav států OPEC*. Cílem setkání pak mělo být opětovné získání důvěryhodnosti OPEC ve Venezuelu, obhajoba cen ropy, konsolidace vztahů mezi Venezuelou a arabsko-islámskými státy a obecné posílení OPEC (Wilpert 2003). Hugo Chávez zde motivoval státy ke snížení těžby ropy a zároveň se snažil vyjednat vstup Ruska do OPEC.⁵²

⁵² Rusko do kartelu nevstoupilo, ale udržovalo si s OPEC velmi těsné vztahy až do roku 2009, kdy spolupráci odmítlo, protože OPEC požadoval další snížení těžebních kvót (Nachtigallová 2011: 4).

Chávezův vztah k OPEC byl ale komplikovanější, než by se na první pohled mohlo zdát. Chávez posiloval OPEC, nicméně s vidinou splnění svých ambicí a krátkodobé maximalizace zisků. Jedním z příkladů může být reakce Venezuely na návrh Saúdské Arábie z roku 2006. Ta chtěla zavést maximální cenu ropy padesát dolarů za barel. Vysoké ceny ropy totiž z dlouhodobého hlediska zeslabují ekonomiku odběratelů, což následně způsobuje pokles poptávky po ropě. Byly uvedeny ještě další výhody vázající se na stanovení maximální ceny ropy ze strany Saúdské Arábie, ale Venezuela návrh odmítla. Jelikož tento návrh byl perspektivní až v rovině vzdálenější budoucnosti, Hugo Chávez se k němu nepřipojil (Nachtigallová 2011: 5).

Velmi vřelé vztahy měl naopak s Venezuelou Írán, který se také řadil mezi pět zakládajících členů OPEC. Chávez navštívil tuto islámskou republiku devětkrát a podepsal s ní více než sto bilaterálních dohod. Venezuelu pojí s Íránem nejen členství v OPEC, ale i odpor vůči politice USA. Obě země spolu kooperovaly na několika projektech týkajících se armádní techniky, což pochopitelně vyvolalo neklid a nesouhlas USA. S KLR se pak vedla jednání o balistických střelách formou „*ropa za zbraně*“ (Corrales – Romero 2013: 30; Visinger 2008: 7). Venezuela také podpořila Írán proti USA v otázce íránského nukleárního programu a byla jediným státem, jenž dvakrát oponoval rozhodnutí Mezinárodní agentury pro atomovou energii (International Atomic Energy Agency, zkráceně IAEA) sankcionující Írán v letech 2005 a 2006. Samozřejmě obě země našly způsoby, jak kooperovat v oblasti ropného průmyslu. Íránská státní ropná společnost Petropars uzavřela s PDVSA dohodu o těžbě ropy v Orinockém pásu. Caracas a Teherán navíc utvořily na bázi joint venture *Venezirian Oil Company* a *Petrochemical Company* (Corrales – Romero 2013: 30). Venezuela také tvoří s Íránem názorový tandem proti Saúdské Arábii v otázce regulace cen ropy, kdy dvojice zemí již několikrát požadovala snížení její těžby za účelem snížení cen ropy, zatímco Saúdská Arábii byla proti tomuto návrhu. Pokud se vezmou v úvahu ropné rezervy Saúdské Arábie, je v OPEC

lídrem.⁵³ Co se týče vztahů s USA má navíc Saúdská Arábie zájem o blízkou spolupráci, přičemž většina států Zálivu ji v tom podporuje. To utváří uvnitř OPEC silný proamerický blok států a Venezuela s Íránem s tímto blokem nesouhlasily z více důvodů. Raději než stabilní a dostupné ceny, chtěly Venezuela a Írán za ropy vyšší ceny. Saúdská Arábie zase odmítla produkci ropy snížit. Ve vztazích s USA je to zase Venezuela a Írán, kdo chtěl konfrontaci přitvrdit. Dalo by se tedy říci, že vztah Venezuely a Íránu utvářel (a utváří i dnes) v rámci OPEC balanční prvek.

Shrnutím dodám, že i když byla ropa vždy důležitým zahraničněpolitickým nástrojem, za Huga Cháveze to platilo ještě mnohem více s ohledem na splnění jeho osobních ambicí. Chávezova zahraniční politika se tak v tomto období označuje jako „ropná diplomacie“. Chávez si dělal díky této komoditě přátele nejen v latinskoamerickém regionu, ale i ve světě – typickým příkladem je v tomto ohledu Írán, s nímž vyvažovala Venezuela v OPEC Saúdskou Arábii. Bohatství z ropy bylo také ve velkém přetaveno do formy zahraniční pomoci s velmi malými restrikcemi a podmínkami pro recipienty.

4.4 Integrační uskupení

Stejně jako Rafael Caldera, i Hugo Chávez kladl velký důraz na regionální integraci. V ústavě, která byla vyhlášena po jeho zvolení venezuelským prezidentem stojí, že *„republika bude podporovat a upřednostňovat latinskoamerickou a karibskou integraci, aby bylo možné pokročit směrem k vytvoření společenství národů a bránit ekonomické, sociální, kulturní, politické a environmentální zájmy regionu [...]”*⁵⁴. Pro Huga Cháveze byla integrace hlavní

⁵³ Ropné rezervy Saúdské Arábie a Venezuely jsou podle odhadů velmi podobné. Proto se v některých zdrojích přisuzuje prvenství Venezuele, v jiných Saúdské Arábii (pozn. aut.).

⁵⁴ „La República promoverá y favorecerá la integración latinoamericana y caribeña, en áreas de avanzar hacia la creación de una comunidad de naciones, defendiendo los intereses económicos, sociales, culturales, políticos y ambientales de la región [...]“ (Constitución de la República Bolivariana de Venezuela 1999, čl. 153).

složkou jeho plánu na rozšíření svého ideologického přesvědčení a hegemonie v regionu Latinské Ameriky.

4.4.1 ALCA/ FTAA – Americká zóna volného obchodu

V roce 1990 byla poprvé představena americkým prezidentem G. W. Bushem iniciativa na vytvoření zóny volného obchodu zahrnující celý kontinent. Tehdejší vláda Carlose A. Péreze slíbila budoucí venezuelskou účast na tomto projektu. Stejně tak vláda Chávezova předchůdce Rafaela Caldery se v roce 1994 na prvním Summitu Amerik ve floridském Miami zavázala k vytvoření této zóny volného obchodu. Nastoupení Huga Cháveze k moci znamenalo v tomto ohledu ostrý obrat. Odpor k USA a k jejím snahám udělat z Latinské Ameriky svůj zadní dvorek, nedovoloval Chávezovi připojit se. Venezuela se tak přidala na stranu států, které nesouhlasily s tak rozsáhlou liberalizací, protože se obávaly hegemonie USA ve spojení se zvýhodněním amerických firem v regionu Latinské Ameriky a zároveň omezením přístupu na americký trh. Státy stojící proti americkému návrhu nechtěly přijít o své národní ekonomiky a rovněž se bály přesunu rozhodovacího procesu do USA (Carranza 2004: 323).

Venezuela za vlády Huga Cháveze pravidelně kritizovala na všech mítincích politiku neoliberalismu a s tím spojené posílení mezinárodních finančních institucí. Ve svém prohlášení z dubna 2003 prohlásil před delegacemi jednotlivých států participujících na Obchodním jednání výboru ALCA (snažícího se získat podporu napříč kontinentem): „[ALCA] není pouze obchodní dohodou, ale zakládá rovněž nadnárodní právní a institucionální systém, který nakonec převládne nad současným systémem v naší zemi“.⁵⁵ Z obavy o svoji národní suverenitu proto Venezuela oznámila, že jakékoliv jednání o ALCA bude

⁵⁵ „The FTAA is not merely a trade agreement; it establishes a supranational legal and institutional system that will eventually prevail over the current system in our country“ (Lebowitz 2003).

postoupeno referendu.⁵⁶ Vzhledem k drtivému vítězství prezidenta Cháveze v odvolacím referendu z roku 2004, bylo pro Cháveze pravděpodobně, že referendum o vstupu ALCA vyjde negativně. Chávezův vliv byl v tuto dobu obrovský. Venezuelský prezident argumentoval, že jednání nemohou vést pouze experti a specialisté na obchod a mezinárodní právo, nýbrž do toho musí být zapojeni všechny široké vrstvy obyvatelstva (Lebowitz 2003). To ukazuje příklad Chávezovy běžné rétoriky, jakou si získával chudé obyvatelstvo. Chtěl občany zapojit od referenda s tím, že jim nejprve „vysvětlí“ co ALCA vlastně znamená. Získání legitimacy od obyvatel poté znamenalo legitimitu jeho vlády v očích ostatních států.

Chávez tak společně s da Silvou v Brazílii, Kirschnerem v Argentině a Gutierrezem v Ekvádoru patřili k prezidenům, kteří zastávali vůči FTAA negativnější a důraznější postoj a byli pro podporu regionálních aliancí – například mezi Mercosur a Andským společenstvím. To pro ně představovalo odlišný postoj než bilaterální politika USA (např. dohoda mezi USA a Chile a CAFTA) a vojenská pomoc (jako Plán Kolumbie na vymýcení narkomafií). Chávezův postoj k ALCA se s časem neměnil a v roce 2004 označil proces vyjednávání za nedemokratický a netransparentní. ALCA podle Venezuely nemohla být opravdu férovou organizací do té doby, než všechny země budou ekonomicky rovnocenné. Hugo Chávez nechtěl omezování státu ani privatizaci (James 2004). Posílením aliancí napříč kontinentem a posilováním sociálních hnutí apeloval Chávez na odmítnutí ALCA procesu. Ten přitom nebyl nikdy dokončen. Uzavření ALCA se plánovalo na rok 2005, ale neúspěch na posledním *Summitu v Mar del Plata* odsoudil existenci paktu k nezdaru a projekt nebyl

⁵⁶ Prezident dodal, že v článku 73 venezuelské ústavy stojí, že otázka mezinárodních dohod a konvencí, které by mohly ohrozit národní suverenitu nebo přesunout moc ve prospěch nadnárodních institucí, by měla být postoupena národnímu referendu (Constitución de la Republica Bolivariana de Venezuela 1999, čl. 73).

nikdy realizován. V neposlední řadě a na základě kritiky vůči Panamerické zóně volného obchodu se začíná formovat uskupení ALBA.

4.4.2 ALBA – levicová alternativa

Snaha jiho-jihní spolupráce a nesouhlas s neoliberalní politikou vyústila u Huga Cháveze v nápad na vytvoření organizační alternativy vůči zemím Severu. Hesla jako „návrat státu“, „postliberalní řád“ či „větší ekonomická nezávislost“ jsou s tímto uskupením pevně spjata. *La Alianza Bolivariana para los Pueblos de Nuestra América – ALBA* vzniká jako alternativa k panamerické zóně volného obchodu. V roce 2001 se na jednání vrcholných představitelů vlád Sdružení karibských států Hugo Chávez vyjádřil, že chce vytvořit férové integrační uskupení, které nebude integrovat jedny na úkor druhých. Oficiálně byla ALBA představena v roce 2003 na jednání Latinskoamerického integračního uskupení (Asociación Latinoamericana de Integración - ALADI). Samotná ALBA vzniká v roce 2004 podepsáním dohody mezi venezuelským a kubánským prezidentem. V této deklaraci stojí, že ALBA vzniká jako reakce na ALCA, která představuje hegemonní nástroj USA a ztělesňuje nerovné vztahy. Naopak ALBA je zde vyličená jako organizace rovnostářská a solidární, která zajistí stejné benefity pro všechny členské země (Fuentes – Pereira 2011).

ALBA je z hlediska Cháveze pokračováním a praxí Bolívarovské revoluce. Stejně jako byl socialismus 21. století prezentovaný jako „něco inovativního“, byla i ALBA považována za nový, odlišný typ integrace. Uskupení mělo být založeno na soucitu, humanismu a ochraně identity Latinské Ameriky. Měla to být integrace stojící nejen na ekonomickém, ale i historickém, zeměpisném a kulturním základě (Monsalve 2009: 441). Z hlediska zahraničněpolitického měla ALBA ve svých principech například speciální zacházení s každým státem beroucí v potaz odlišnosti ekonomik, projekty na pomoc méně rozvinutým zemím regionu, regionální boj proti chudobě a nigramotnosti, energetickou

integraci mezi zeměmi v regionu, ochranu latinskoamerické kultury nebo podporu investic v Latinské Americe a Karibiku s cílem snížit investice zvenčí (ALBA-TCP 2010).

Existence ALBA byla samozřejmě vázaná na ropu. Hlavním energetickým pilířem uskupení se stala *Petroamérica*, jež tvořila rámec pro tři ropné aliance v regionu – *Petrocaribe*, *Petrosur* a *Petroandina*. Není nutné popisovat každou alianci, jen dodám, že v každé z nich byla lídrem Venezuela, která poskytovala členům preferenční ropu. To způsobovalo energetickou potažmo ekonomickou závislost těchto zemí na Venezuele. V rámci ALBA byla utvořena například banka, jež měla poskytovat výhodné půjčky členským zemím nebo měla pomáhat v době jejich ekonomických problémů. Chávez byl také hlavním iniciátorem nové měny SUCRE, která měla být do budoucna používána jako měna mezi členy uskupení, nicméně zůstala dodnes měnou virtuální. Dalším kontroverzním nápadem venezuelského prezidenta byla výstavba plynovodu přes celou Jižní Ameriku táhnoucí se od Venezuely do Argentiny. I tento megalomanský projekt byl ale posléze opuštěn. Hugo Chávez ve své snaze oponovat zemím Severu ve všech směrech, stál také u zrodu několika telekomunikačních projektů. Jedním z nich je například televizní kanál *Telesur*, který měl představovat alternativu k britské BBC nebo americkému CNN a Univisión. Není nutné dodávat, že Venezuela měla v Telesur největší podíl a mohla tak šířit svoji vizi revoluce i do dalších států prostřednictvím svých geopolitických vizí prezentovaných na tomto kanále (Fritz 2007: 12).

ALBA přispěla k existenci mnoha úspěšných sociálních programů (snížení chudoby, výstavba zdravotnických zařízení, lékařská péče zdarma), nicméně byla životně závislá na osobnosti prezidenta Cháveze a jeho tendenci financovat vše z venezuelské ropy. Nad ALBA vždy visel oblak populismu a silné kontroverze. Prezident si často protiřečil a jeho slib měl krátkého trvání. Dnes se navíc čtenář sám může přesvědčit, jak je na tom Venezuela (jako privilegovaný člen ALBA) nejen ekonomicky po čtrnácti letech Chávezova vedení.

4.4.3 Vstup do Mercosur

Cesta Venezuely do Mercosur byla dlouhá a trnitá. Již v době vlády Rafaela Caldery se Venezuela pokoušela do tohoto uskupení, jehož zakládajícími členy byly Argentina, Brazílie, Paraguay a Uruguay, vstoupit. V té době však zůstaly plány na přijetí Venezuely pouze na papíře, protože se rozhodla soustředit se více na svůj přirozený trh a tím bylo Andské společenství. Ještě za Rafaela Caldery se z venezuelské perspektivy zdálo nejvíce schůdné spojení s Mercosur přes Andské společenství, tzn. jednat blok s blokem. Za Huga Cháveze se situace změnila a proces jednání plynul nerušeně až do doby ideologických a osobních neshod hlav států uvnitř Andského společenství. Především se jednalo o konflikty mezi Venezuelou a Kolumbií, což byla pro prezidenta Cháveze dobrá záminka začít unilaterální postup ve vyjednávání s Mercosur. Dobrá byla i z důvodu, že Kolumbie v té době vyjednávala bilaterální smlouvu o volném obchodu s USA (Hernández Bernalette 2012).

V roce 2006 bylo venezuelské členství potvrzeno, nicméně k prohlášení Venezuely za plnohodnotného člena byla nutná ratifikace parlamentů všech členských zemí Mercosur. V Brazílii bylo venezuelské členství po potížích nakonec schváleno, ale přes paraguayayský parlament návrh neprošel. Venezuela se tak stala členem „napůl“, navíc jaksi iritujícím. Až v roce 2012 mohla Venezuela vstoupit do Mercosur díky krizi v Paraguayi, která způsobila sesazení prezidenta Fernanda Luga a pozastavení členství Paraguaye v Mercosur. Venezuela se tak do tohoto uskupení dostala trochu nestandardně oklikou. Dalo by se říci, že to způsobilo oslabení Mercosur z institucionálního hlediska – nejen vstupem Venezuely tímto způsobem, ale i suspendovaným členstvím Paraguaye. V zakládající smlouvě z Asunciónu totiž stojí, že s přijetím nového člena musí souhlasit všechny členské státy (Tratado de Asunción 1991).

Jedním z úskalí vstupu Venezuely do Mercosur z pohledu zakládajících členů byl ten, že Hugo Chávez neviděl Mercosur jako opravdový prostor pro obchod a své ekonomické začlenění se do regionu. Spíše ho nahlížel jako politický blok, jenž pro něj fungoval jako štít před USA, štít, kde byl pod ochranným deštníkem svého většího souseda – Brazílie (Hernández Bernalette 2012). Hugo Chávez opakovaně ukazoval svůj nesouhlas a svoje výhradu vůči politice trhu a obchodní liberalizaci. To byl důvod, proč bylo jeho mezinárodní působení charakterizováno nesouhlasem s globalizací a oponováním jakýmkoliv způsobům ekonomického růstu skrze zapojení soukromého sektoru. To však bylo v rozporu se základními principy Smlouvy z Asunciónu, které daly vzniknout tomuto bloku jižních států Jihoamerického kontinentu. V protikladu k rétorice Huga Cháveze zakládající smlouva Mercosur jasně vyjadřuje předpoklady ke vstupu nových členů, mezi nimiž je mimo jiné: volný pohyb zboží a služeb, zavedení společného vnějšího celního sazebníku, přijetí společné obchodní politiky ve vztahu ke třetím stranám, koordinace makroekonomických a odvětvových politik mezi smluvními státy nebo harmonizace právních předpisů v příslušných oblastech s cílem posílit integraci (Tratado de Asunción, čl. 1, čl. 4, čl. čl. 5).

Na základě zásad, které motivovaly tento integrační proces, není pochyb o tom, že Venezuela nepovažovala obchodní potenciál uskupení jako základ, ale dívala se na Mercosur z geopolitického hlediska. Dokládá to i vyjádření Huga Cháveze, že „[...] vstup Venezuely do Mercosur je porážkou pro imperialismus a podlézavé buržoazie“⁵⁷ Vláda Huga Cháveze nevěřila mezinárodním ekonomickým institucím a mluvila o integraci s ideologickým nádechem. Při projevu týkajícího se vstupu do Mercosur také Chávez zmínil nebezpečí ALCA a

⁵⁷ „[...] el ingreso de Venezuela a Mercosur es una derrota para el imperialismo y para las burguesías lacayas“ (El Universal 2012).

šanci jí teď lépe čelit (za přispění Venezuely a rozšíření bloku – pozn. aut.) (El Universal 2012).

Zbývá jen dodat, že Venezuela představovala pro Mercosur významný trh pro svůj export, především pro Brazílii a Argentinu. Také to byla jedna z možností, jak si zajistit garanci ropy na jih kontinentu. Nicméně v praxi se ukázalo, že Venezuela nemá kromě ropy co nabídnout, protože během Chávezovy vlády ztratila země svoji kompetitivitu, průmyslové kapacity a zemědělský sektor byl zanedbáván. Se snížením exportní nabídky se venezuelská ekonomika velmi změnila, mnoho firem a podniků bylo zavřeno a stovky byly zestátněny (Hernández Bernallette 2012).

4.5 Vztahy s USA

Vztahy s USA za Huga Cháveza jsou jistě zajímavý bod, který jsem nemohla ve své práci opomenout. Jestliže měl od devadesátých let nejlepší a nejužší vztahy s nejsilnější ekonomikou světa Carlos A. Pérez, Rafael Caldera byl již rezervovanější, nicméně zůstal obecně v povědomí světa jako prezident převážně favorizující vztah s USA. Hugo Chávez zastával v tomto ohledu (i když nejen v tomto) poněkud rezervovanější, neřkuli radikální postoj. Když byl Chávez v roce 1998 zvolen, USA neotálely s blahopřáním a hned druhý den americký velvyslanec John Maisto Cháveza navštívil a doručil mu od Billa Clintona vzkaz, kde nově zvolené venezuelské hlavě státu gratuluje k vysokému procentu získaných hlasů. Dále ve zprávě stojí, že neuvěřitelný náskok je jasným důkazem trvalého a silného demokratického přesvědčení a touhy venezuelského lidu po pozitivní změně. Poté co americký velvyslanec Maisto předal Chávezovi své pověřovací listiny, zdůraznil, že americko-venezuelské vztahy *„jsou excelentní a věřím, že to bude pokračovat navždy, protože obě země mají dispozice pro společnou práci na tématech, jež nesdílíme pouze v bilaterální*

oblasti, ale také v hemisférické“.⁵⁸ Zanedlouho poté se ukázalo, že se stane opak toho, v co USA doufaly a vztahy se rapidně zhorší.

4.5.1 Social power diplomacy

Pokud bych měla definovat z hlediska zahraniční politiky nástroj nebo spíše diplomatický styl používaný prezidentem Chávezem, pak by to byl termín, jenž použil profesor politických věd z Amherst College Javier Corrales⁵⁹ – *social power diplomacy*. K tomu, aby Hugo Chávez mohl bojovat s americkým vlivem v Latinské Americe, musel vyvinout alternativu k americké soft power a za hranicí tzv. soft-balancing.⁶⁰ Soft power tak jak jí popsal Joseph Nye, znamená schopnost aktéra přitahovat ostatní na základě image a spolupracovat spíše než donucovat, používat sílu nebo dávat peníze jako způsoby přesvědčení ostatních (Nye 1990). Součástí americké soft power je například repekt k demokracii, vláda práva, lidská a politická práva a podnikatelská činnost. Aby mohl Chávez konkurovat americké soft power, začal přijímat taktiku, v rámci níž se dosadil do role přítele chudých a bojovníka za rozvoj a rovnost všech lidí (v kontrastu k bohatým kapitalistům). (Corrales – Romero 2013: 34).

Social power diplomacy stejně jako soft power má svůj základ v propagaci ideologie a šíření informací. Venezuela za prezidenta Cháveze přitom investovala nemalé peníze do propagandy. V rozporu se soft power však používal Chávez finance ke zlepšení své image. Již v předchozích podkapitolách

⁵⁸ „[...] are excellent, and I am sure that this will continue forever because both countries have the disposition to work together on an agenda that we share not only in the bilateral arena, but also in the hemispheric one“ (Romero – Kelly 2002: 112-101).

⁵⁹ Javier Corrales – profesor politických věd na Amherst College (Massachusetts). Jeho výzkum se zaměřuje na Latinskou Ameriku, jmenovitě Venezuelu, Kubu a Argentinu. Je autorem a spoluautorem mnoha odborných publikací – např. *U.S.-Venezuela Relations since the 1990s: Coping with Midlevel Security Threats*, ze které čerpám i v mé práci. Publikuje v odborných časopisech – např. *Americas Quarterly*, *Political Science Quarterly*, *International Studies Quarterly* (Amherst College 2014).

⁶⁰ Soft-balancing je doplněním teorie rovnováhy moci používaný k popisu nevojenského vyvažování aktérů, objevující se především po skončení studené války.

jsem se věnovala tomu, že hojně používal ropnou diplomacii ve svůj prospěch, financoval mnoho sociálních projektů v celé Latinské Americe, ale překvapivě i ve Velké Británii a USA (jako součást soft-balancing lídrů jako G. Bush a Tony Blair).

Zahraniční pomoc za Huga Cháveze byla opravdu objemná, i když nejsou známa přesná čísla. Venezuela se pohybovala na nejvyšších příčkách v poskytování jiho-jihní rozvojové pomoci, když nebereme v úvahu země OECD a multilaterální organizace. Některé odhady přisuzují Venezuele pomoc dosahující velikosti Marshallova plánu, programu na pomoc poválečné Evropě (Feinberg 2007). Stejně tak byla Venezuela aktivní v oblasti přímých zahraničních investic, kde vysoko převyšovala ostatní srovnatelné petrostáty.

Chávez si navíc dal záležet, aby žádná z jeho štědrých politik nebyla nepovšimnuta. V USA měla CITIGO - dceřiná společnost PDVSA reklamy v televizi, novinách nebo na billboardech k propagaci své výhodné ropy, jež se měla dostat k americkým spotřebitelům v rámci Programu dodávek ropy a tepla občanům USA. Tyto reklamy hlásily, že dvě stě dvacet osm tisíc amerických domácností je v teple díky „dárku od venezuelského národa“ (Corrales – Romero 2013). Po zemětřesení v roce 2010 oznámil Chávez na setkání členských států ALBA, že Venezuela odpustí Haiti dluhy ve výši 295 milionů dolarů a odsoudil USA za „tajnou okupaci Haiti“.⁶¹ Až do vlády Huga Cháveze nebylo nikdy obvyklé dávat tak obrovské částky na zahraniční pomoc, navíc s tak malými omezeními a tak výhodně, jako si USA a země Západu nedokázaly představit.⁶² Chávez vlastně vytvořil nový exportní model – netransparentní pomoc spojenou

⁶¹ Američané se v roce 2010 po zemětřesení Haiti rozhodli pro vstup do země s cílem vzít si na starost distribuci pomoci a zajištění bezpečnosti. Nebyl to však pouze venezuelský prezident, kdo označil americké úsilí jako okupaci, Francie totiž použila úplně stejných slov (Laing – Leonard 2010).

⁶² Stejně tak zahraniční pomoc Číny je vždy spjata s obchodem ve smyslu pomoc za preferenční přístup donora na místní trh. Venezuelská pomoc nebyla spojována s podporou vlastních podniků (Corrales – Romero 2013: 36).

se sociálním diskursem kombinovanou šancí prezidentů-recipientů získat větší formální i neformální pravomoci (Corrales – Romero 2013).

Social power diplomacy zahrnuje silnou dávku antiimperialismu, náklon k chudým a jiho-jihní spolupráci, zároveň v sobě zahrnuje ekonomické dotace podobně smýšlejícím prezidentům. Levicové, radikální, etatistické a antiliberální myšlení se smíchalo a projevílo se tak v přístupu Huga Cháveze k USA.

4.5.2 Obchod

Dá se říci, že socialistická ideologie a tenze mezi Washingtonem a Caracasm měly velmi malý dopad na ekonomické vztahy mezi oběma zeměmi. V roce 2005 sice George Bush vyjádřil svůj ostrý nesouhlas s ukončením venezuelské spolupráce v oblasti nelegálního obchodu s drogami, ale v tu samou dobu také upustil od ekonomických sankcí, jež by za normálních okolností doprovázely takovéto projevy. Sankce by totiž úplně znemožnily podporu demokratizačních programů ve Venezuele. Statistiky navíc dokazují, že v roce 2006 zůstaly USA pro Venezuelu nejdůležitějším obchodním partnerem, jak co se týče exportu ropy, ale i importu celkově. Celou jednu třetinu importů v tomto období tvořilo zboží z USA. Panorama Caracasu navíc zdobilo mnoho reklam a billboardů amerických společností Hewlett-Packard nebo Citigroup. Ke vzájemné souhře v rámci obchodu tak svědčí to, že Ford a General Motors měly vedoucí postavení na trhu. I když se Chávezova rétorika vyostřovala, oba státy se staly více interdependentními a oboustranný obchod se v tomto roce navýšil dokonce o 36 % (Sullivan 2008: 35).

Chávez benefitoval z vynikajícího načasování – ceny ropy se od doby co nastoupil do funkce, zpětinasobily, což mu umožnilo rozdávat miliony dolarů chudým. Chávez ale udělal minimum pro diverzifikaci národní průmyslové základny a snížení závislosti ekonomiky na ropě, zatímco jeho vlašný přístup k vlastnictví státu a jeho předání družstvům nemělo na ekonomiku země kýžený efekt. Výsledkem těchto politik bylo, že se vazby mezi USA a Venezuelou

vyostřily. Chávez ale nemohl s USA přerušit obchodní vazby, jelikož by úplně zruinoval venezuelskou ekonomiku. Nešlo pouze o úplné přerušení obchodních vztahů, ale například fakt, že venezuelská ropa je těžká a obsahuje síru. Tuto ropu pak uměly nejlépe zpracovat rafinérie v USA, což bylo navíc mnohem jednodušší řešení. Je evidentní, že levnější bylo dopravovat ropu z Orinocké pánve do Corpus Christi, než třeba do Šanghaje (Surowiecki 2007). Přesto se mnohokrát stala ropa Chávezovou nátlakovou zbraní, když hrozil, že dodávky ropy zastaví.

4.5.3 Politická témata

Když se v roce 1999 stal Chávez venezuelským preidentem, byl v USA u moci Bill Clinton. Bill Clinton jakožto demokratický politik chtěl s Latinskou Amerikou zachovat korektní vztahy. Také zvolení Huga Cháveze považoval za demokratické, tudíž mezi oběma zeměmi nebyly zpočátku takové tenze. Ze strany Huga Cháveze byl také Bill Clinton akceptovatelným zástupcem USA. Dokonce v roce 2011, když se jednalo o novém americkém velvyslanci ve Venezuele, navrhl Hugo Chávez Billa Clintona (Reuters 2015). Výrazné zhoršení vztahů mezi oběma zeměmi nastalo po zvolení George Bushe americkým prezidentem. V roce 2002, kdy byl proveden na Huga Cháveze puč, vyšlo najevo, že venezuelského protikandidáta, který se účastnil pokusu o svržení, podporovaly USA. Existovaly určité důkazy, že vedení puče bylo podpořeno Američany, nicméně George Bush tento fakt veřejně odmítl (AlJazeera 2009). Již na přelomu nového tisíciletí se ale staly události, jež hrály důležitou roli v definici budoucích vztahů mezi USA a Venezuelou, polarizovaly hemisféru a oslabily moc USA v tomto regionu. Do těchto událostí můžeme počítat: 1) neúspěch neoliberálního modelu a diskreditace vlád podporovaných Američany (v Bolívii, Argentině, Ekvádoru, Brazílii...); 2) nástup levicově-populistických vlád, které zamítly poručnictví od USA a Mezinárodního měnového fondu a zároveň odmítly integrační iniciativy ze strany Washingtonu; 3) USA vyhlásily

„válku proti teroru“, v níž se soustředily na protivníky chtějící narušit jejich hegemonii a dominanci Izraele na Blízkém východě⁶³; 4) Ceny komodit stoupaly, protože čínská ekonomika rostla, vytvářejíc lukrativní trh pro nové levicové vlády (Petras 2013).

Hugo Chávez samozřejmě odmítal americkou válku proti terorismu s tím, že nelze „bojovat proti teroru terorem“. Chávez navíc napadal USA za to, že válka v Iráku způsobila destabilizaci cen ropy na světových trzích.⁶⁴ USA také měly v plánu provést intervenci z Kolumbie v kontextu Chávezova napojení na FARC, nicméně válčení v Iráku, vleklá válka v Afghánistánu, hrozící konflikty s Íránem, ale i menší angažmá v Somálsku, Jemenu a Pákistánu nedovolily USA zapojit se do větších akcí proti Venezuele, navíc na straně USA byla v tu dobu pouze Kolumbie jako jediný stát regionu (Petras 2013).

Díky finančním prostředkům z ropy si Hugo Chávez mohl také dovolit nakupovat zbraně ve velkém. Podle Zacharyho Granta utratila Venezuela mezi lety 2005 a 2007 za nákup zahraničních zbraní přes miliardu dolarů. To dělala z tohoto petrostátu největšího nákupčího zbraní v regionu. Chávez to veřejně zdůvodnil tak, že Venezuela se připravuje na potenciální útok ze strany USA (Grant 2011: 8-9). Kvůli přebytku obchodní bilance a vysokých příjmů z vývozu ropy nefungovaly tradiční americké páky – Mezinárodní měnový fond a Světová banka. Podobně Venezuela podepsala vojenské obchodní dohody s Ruskem, což zase způsobovalo venezuelský bojkot nákupu zbraní z USA, které tak měly za Chávezovy vlády s Venezuelou mnoho problémů. Navázání kontaktů s různými státy jak v regionu, tak v celosvětovém měřítku, zabránilo pokusu o její izolaci. USA navíc vyjádřily obavu nad vojenskou kooperací Venezuely s Ruskem, se kterým prezident Chávez spolupracoval v rámci vytvoření

⁶³ V Latinské Americe byla americká válka proti teroru vyhlášena akorá v době krize a občanských povstání. To podkopávalo jakoukoliv případnou podporu z tohoto regionu (Petras 2013).

⁶⁴ Venezuela je totiž stejně jako Irák členem OPEC a prezident Chávez měl v úmyslu dohodnout se s Irákem na regulaci cen ropy, což se válkou zkomplikovalo (Šírová 2012).

multipolárního světa. Například v roce 2008 navštívil zemi bývalý ruský prezident Dmitrij Medveděv Caracas, přičemž se na prezidentském setkání řešila jaderná spolupráce obou zemí. Rusko zde nabídlo svou pomoc Venezuele v rozvoji jaderné energie pro mírové využití (El País 2008). O rok později Chávez oznámil, že vyjednal s Ruskem nákup střel krátkého doletu. Tyto střely přitom byly schopné zasáhnout Kolumbii, která dostávala od USA miliardy dolarů na boj proti obchodu s kokainem a povstáním, nebo Arubu a Curacao, kde USA prováděly pozorovací lety (Corrales – Romero 2013: 33). Samozřejmě, že spolupráce s Ruskem měla pro Cháveze i ideologickou dimenzi v kontextu postavení se unipolárnímu světu a diktátu dolaru.⁶⁵

V roce 2006 prezentoval Hugo Chávez svůj známý projev na půdě Spojených národů, zatracující George Bushe především v souvislosti s jeho zahraniční politikou. Venezuelská hlava státu označila ve svém téměř půlhodinovém proslovu George Bushe za „d'ábla, který tu včera stál a ještě nyní je zde cítit síra“⁶⁶, přičemž se Chávez pokřižoval. Podle něj prezident Bush, jenž vystoupil před OSN den před ním, mluvil, jako kdyby vlastnil celý svět. Bush podle něj „přišel, [...] aby bránil současný stav americké dominance, vykořisťování a plenění lidí po celém světě“⁶⁷ Peprný projev doplnil doporučením k četbě knihy od Noama Chomskyho *Hegemonie nebo přežití*. Ve stejném duchu byl prezident Bush kritizován ještě mnohokrát. Stejně „pocty“ se dostalo také ministryni zahraničí USA Condoleeze Riceové, jež charakterizovala Venezuelu jako hrozbu pro demokracii v regionu Latinské Ameriky. Nezůstalo však jen u rétorických urážek. V průběhu Chávezovy vlády

⁶⁵ Stojí za zmínku například to, že Venezuela je třetím státem na světě, který uznal nezávislost Abcházie a Jižní Osetie a to po Rusku a Nikaragui. Tato dvě území jsou známá jako gruzínské separatistické oblasti podporované Ruskem. V roce 2008 se o ně strhla válka mezi Ruskem a Gruzii a fakticky došlo k jejich odtržení od Gruzie, což podpořily pouze tři státy na světě (BBC 2009).

⁶⁶ „Ayer estuvo el diablo aquí, en el mismo lugar donde me encuentro ahora, huele a azufre todavía“ (El Mundo 2013).

⁶⁷ „He came [...] to try to preserve the current pattern of domination, exploitation and pillage of the peoples of the World“ (CNN 2006).

byli několikrát zbaveni služby nebo uráženi velvyslanci obou zemí. Od roku 2008 pak Venezuela a USA neměly žádné diplomatické zastoupení.⁶⁸

V kontextu zahraniční politiky je třeba poznamenat vztah Venezuely s Kubou, který byl za Cháveze velmi dobrý a privilegovaný. Chávez vždy považoval kubánského vůdce Fidel Castra za svého „bratra“ a politického spřízněnce. Po tom co mnoho století měl y na karibik rozhodující vliv USA, po Chávezově nástupu k moci se několik vlád v regionu postavilo na odpor vůči americkému kapitalismu. Bilaterální vztah mezi Venezueleou a Kubou charakterizovala zahraniční pomoc, obchod na bázi joint venture, velké finanční transakce, dodávky energetických zdrojů a informačních technologií nebo kooperace v oblastech vojenství a zpravodajských služeb. Důvodem, proč byla aliance mezi Kubou a Venezuelou tak silná a přitažlivá pro obě země, je ten, že docházelo k výměně statků poměrně levných pro vysílající zemi, ale strategické hodnoty pro druhou (Corrales 2005: 2). Čili docházelo k výměně ropy za odborný personál, především lékaře, jak jsem již naznačila v předchozí podkapitole. Na druhé straně vztahy mezi Kubou a USA se výrazně zhoršily po kubánské revoluci v roce 1949, kdy se k moci dostal Fidel Castro. Od té doby do dnešních dnů je na Kubu uvaleno ekonomické embargo. Nepochopení obou stran se zrcadlí již v tom, že Washington označoval Kubu za diktaturu a Caracas označil karibský stát jako revoluční demokracii (BBC 2013). Navíc Kuba s Venezuelou byly dvě zakládající země ALBA, jejíž základ byl vystavěn na antiimperialismu a antiamerikanismu.

Co se týče oblasti spolupráce v drogové problematice, ani zde nedocházelo ke shodě. V roce 2005 Venezuela oznámila, že již nehodlá kooperovat s americkým *Národním úřadem pro kontrolu ochodu s drogami (Drug Enforcement Administration - DEA)*. Chávez obvinil DEA ze špionáže a

⁶⁸ Spory v tomto směru pokračují i dnes za vlády Nicolase Madura. Například minulý rok vyhostil Maduro tři členy amerického velvyslanectví kvůli tomu, že údajně podněcovali nepokoje, v důsledku kterých zemřelo nejméně třináct lidí (Cawthorne – China 2014).

obchodování s drogami a dodal, že Venezuela tímto samozřejmě nevzdává boj proti drogovým kartelům, nicméně bude spolupracovat s jinými agenturami z Kolumbie, Francie, Španělska, Ruska nebo Číny. Venezuela odsoudila DEA s tím, že porušovala venezuelský právní systém a konala v tak rozporu s vedením země. USA na to reagovaly tím, že to prospěje pouze nelegálním narkotrafikantům (Wilpert 2005).

Když se Hugo Chávez dostal k moci, jeden z jeho stěžejních slibů byl kromě vydání nové ústavy a boj proti sociálnímu vyloučení a chudobě také vymýcení vládní korupce. Během Chávezovy vlády se ale korupce stala velmi rozšířeným fenoménem následkem beztrestnosti členů kabinetu, úplatkům a nedostatku transparentnosti. Chávez měl také moc dosazovat své příznivce do Nejvyššího soudu a udělal takové kroky, že vláda mohla zavrhnout rozhodnutí soudu (Human Rights Watch 2011). Navíc o obsílkách peněz spřáteleným prezidentským kandidátům jsem již psala výše. Samozřejmě USA toto velmi napadaly stejně jako porušování lidských práv a svobodu tisku. Stejně jako za Rafaela Caldery kritizovaly USA i za prezidenta Cháveze nelidské podmínky ve věznicích a násilné trestné činy způsobené bezpečnostními složkami. Ti, co mají právo prosazovat, zabili však podle oficiálních statistik v letech 2000 až 2009 kolem osmi tisíc lidí, což je opravdu vysoké číslo. Venezuelská vláda navíc stále více odmítala monitorování lidských práv na svém území a v roce 2011 prohlásil předseda Nejvyššího soudu, že Venezuela bude respektovat všechny mezinárodní dohody jenom pokud „[...] budou mezinárodní tělesa respektovat [venezuelskou] suverenitu a [...] jurisdikci.“⁶⁹

Celkově bych shrnula vztahy mezi Venezuelou a USA v době vlády Huga Cháveze za velmi konfliktní. Kromě tradiční kooperace v ropném průmyslu, se obě vlády neshodly na ničem. Chávezův pohled na svět se úplně odlišoval od

⁶⁹ „[...] respect all international agreements only if [...] international bodies respect [Venezuelan] sovereignty and [...] jurisdiction“ (Human Rights Watch 2011).

vize Washingtonu. Z počátku přívětivější Bill Clinton byl nahrazen Georgem Bushem, což vztahy mezi oběma státy vyostřilo. Neshodly se na zahraniční politice, kde Chávez spolupracoval se zeměmi kritizujícími USA a podporujícími multipolární svět. Chávez kritizoval Bushovu politiku a nešetřil pepnými proslovy na jeho účet. USA zase vytýkaly Venezuele pod vedením Cháveze nedostatky v oblasti demokracie, lidských práv nebo korupce. Za vlády Huga Cháveze také došlo k ukončení drogové spolupráce. V období od roku 1999 do 2013 se uskutečnilo několik konfliktů rovněž v diplomatické rovině, což vyústilo v propuštění ambasadorů na obou stranách.

5 Nicolás Maduro – obrat nebo kontinuita?

Před dvěma lety, v březnu roku 2013 zemřel venezuelský lídr Hugo Chávez – charismatický a kontroverzní vůdce, jenž změnil celou Venezuelu a její směřování mimo jiné i v oblasti zahraniční politiky. Moje práce je primárně zasvěcena Rafaelu Calderovi a Hugo Chávezovi, ale považuji za nutnost zmínit také obraz Venezuely za nynějšího prezidenta Nicoláse Madura, aby bylo možné si na tuto jihoamerickou zemi udělat ucelenější, komplexnější pohled i z hlediska dědictví Huga Cháveze a možnosti predikovat budoucí vývoj.

Základní otázka zní, jak vůbec vypadá nynější Venezuela? Poněkud tragikomické vyjádření jsme mohli uslyšet od bývalého diplomata a někdejšího velvyslance Venezuely u OSN Milose Alcalye. Ten řekl, že „*vláda předstírá, že platí, a lidé předstírají, že pracují*“ (Radačičová 2014). Platy vyplácené státem jsou velmi nízké a lidé místo, aby pracovali, musejí stát dlouhé fronty na základní zboží jako je cukr, mouka, léky, mléko nebo maso. Venezuela se stala nedůvěryhodnou zemí pro dodavatele ze zahraničních států. Vinu je možné hledat především u Huga Cháveze, nicméně nynější prezident Nicolás Maduro pokračuje v linii nastavené jeho předchůdcem. Rozsáhlé znárodňování a následná špatná správa a neefektivita zasáhla různé sektory od energetiky po zemědělství. Omezováním vlivu soukromého sektoru byly a jsou ohrožovány soukromé investice ze zahraničí, přičemž za posledních patnáct let nebylo investováno ani do rozvoje klíčového ropného průmyslu. Je paradoxní, že Venezuela musí dovážet lehkou ropu ze zahraničí, aby mohla zpracovat vlastní zásoby ropy. Pád vlastní produkce způsobil, že vláda musí dovážet zboží ze zahraničí. Tyto výrobky ale vláda subvencuje, aby potlačila inflaci. Navíc devizové rezervy se tenčí a země tím musí import omezovat. Typické pro Cháveze i pro Madura je předstírat, že je situace bezproblémová. Realita venezuelských ulic ale představuje zcela jiný obraz. Lidé čekají dlouhé fronty před nemocnicemi nebo se celé čtvrtě měst nachází bez elektřiny (navzdory zásobám ropy a zemního plynu) (Radačičová 2014).

Objevily se i spekulace, že by Venezuela mohla zbankrotovat. Mezinárodní ratingová agentura *Standard and Poor's* změnila v roce 2013 venezuelský rating a do současnosti ho stále udržuje na hodnotě CCC, která ukazuje na vysoké riziko nesplácení státních závazků (Standard and Poor's 2015). V říjnu minulého roku také přišlo nařízení arbitrážního tribunálu Světové banky, jenž Venezuele nařizuje splatit 1,6 miliardy dolarů americkému koncernu ExxonMobil za majetek, který mu před sedmi lety znárodnila Chávezova vláda. Navzdory krizi se Maduro vyjádřil tak, že dluhy splatí do posledního dolaru (Finanční noviny 2014).

Venezuela trpí rovněž vysokou inflací, která dosahuje výšky kolem 65 % a je jednou z nejvyšších na světě. Zároveň se špatnou ekonomickou situací roste kriminalita. Podle zprávy OSN z minulého roku má Venezuela třetí největší počet vražd na obyvatele na světě (po Mexiku a Hondurasu), protože na sto tisíc obyvatel zemře násilnou smrtí padesát tři obyvatel (Rama 2014). Mix hospodářských nedostatků a rostoucí kriminality má také další negativní efekt, a tím je masivní odchod lidí do zahraničí. Venezuelanů, kteří odešli ze země, je na 1,5 milionu. Často se přitom jedná o lidi s odbornými znalostmi, kteří si s sebou odnáší i své know-how. To by Venezuela potřebovala k tomu, aby se dostala z krize a mohla se dále rozvíjet. Dalším problémem je militarizace vysokých postů ve vládě, kdy celá země začíná být vedena ne odborníky, ale vojáky. Prezident Maduro není tak silnou osobností a nedisponuje takovou politickou mocí jako Hugo Chávez, tudíž je nucen moc distribuovat a to se často děje právě směrem k armádě. Příkladem budiž to, že venezuelský ministr financí je brigádním generálem a hlavní velvyslanci také přichází z řad armády (Radačičová 2015).

Když byl Maduro zvolen do funkce v roce 2013, pokračoval ve většině případů ekonomickou politikou Huga Cháveze. Jak jsem již zmínila výše, po svém zvolení čelil nový prezident Maduro velké míře inflace a problémům nedostatku zboží. Tyto hospodářské nedostatky spolu s nedodržováním

základních lidských práv byly hlavním důvodem protivládních protestů v únoru roku 2014. Manifestace byly vedeny především opozicí a studentskými hnutími a propukly na mnoha místech Venezuely (Díaz 2014). Prezident Maduro přesto při mnoha příležitostech prohlásil, že bojuje v ekonomické válce proti kapitalismu. V souvislosti s tím vydával ekonomická opatření označovaná jako „*ekonomické ofenzivy (ofensivas económicas)*“. Těchto ekonomických opatření vydal Maduro již několik a týkaly se mimo jiné zvýšení národní produkce, diverzifikace ekonomiky, garance dodávek potravin, léků a dalšího zboží nebo stanovení spravedlivých cen. Po mnoha letech socialismu například Maduro řekl ve vyjádření k nové ekonomické ofenzivě: „*Musíme producir más y mejor, a bychom odstranili všechny mecanismos, které zabrañují producci3n na všech 3niveles*“⁷⁰ V dalších vyjádřeních p3je sl3vu na své ekonomické ofenzivy, které přinesou zemi prosperitu. V kontextu stále se zhoršující hospodářské situace Venezuely ale tato vyjádření blednou a spíše vypadají jako nehodící se žert. Maduro převzal zemi ve špatném stavu, ale nesnažil se o změnu. Navíc proti němu hrál pokles cen ropy na světových trzích (na rozdíl od Cháveze). Maduro se od počátku zaměřil spíše na svou politickou podporu, než na prioritní otázky, před kterými vládu varovali ekonomové.

Vzhledem k tomu, že Hugo Chávez za svého nástupce označil právě Madura, není jejich ideologická spřízněnost a tudíž kontinuita „chavisma“ ničím překvapivým. Proto se zahraniční politika nezměnila pro Západ kýženým směrem. Vztahy mezi Venezuelou a USA jsou pořád napjaté, nicméně po zvolení Baracka Obamy prezidentem USA zde byla jistá naděje na zlepšení. Hugo Chávez se také v několika svých prohlášeních vyjádřil ve prospěch zlepšení vztahů, zároveň ale odsoudil Obamu za používání stejného diskursu vůči Venezuele jako jeho předchůdce George Bush (RTVE 2009).

⁷⁰ „Debemos producir más y mejor para destrabar todos los mecanismos que impidan la producción en el país a todo nivel“ (Theis 2014).

Vidina lepších zítřků mezi USA a Venezuelou nejsou ale nemožné, přičemž velkou váhu má samotná osobnost prezidentů. Velkou událostí poslední doby byl i summit všech vysokých představitelů států celého amerického kontinentu konaný v Panamě dne 11. 4. 2015. Tento summit se vryje do historie z více důvodů. Jedním z nich je ten, že se ho účastnila poprvé v historii Kuba a bylo to také poprvé, kdy si americká hlava státu potřásla rukou s jedním z lídrů kubánské revoluce v rámci symbolického vstupu do epochy dialogu a postupného opouštění zatvrzelosti obou vlád. Stejně tak se na summitu setkal Barack Obama i s venezuelským prezidentem Nicolásem Madurem. Tenze přitom mezi oběma zeměmi zesílily v březnu letošního roku, když prezident Obama vydal dekret, ve kterém považuje Venezuelu za „mimořádnou a neobvyklou hrozbu pro bezpečnost USA“ a nařídil sankce proti sedmi venezuelským vysokým představitelům státu, na což reagovala Madurova vláda varováním před možným zásahem USA. Maduro také veřejně odsoudil sankce jako pokus o svržení jeho socialistické vlády. Washington samozřejmě dlouhodobě kritizuje Venezuelu za porušování lidských práv a utlačování opozice (Mason – Rampton 2015). Obamův postup si ale tentokrát vyžádal nesouhlas napříč Latinskou Amerikou a také na půdě regionálních organizací (např. Společenství latinskoamerických států, UNASUR, ALBA)⁷¹, ⁷². Michael Shifter, prezident Centra studií meziamerického dialogu, to například ještě před summitem v Panamě okomentoval takto: „*Ostrá rétorika Washingtonu vůči Venezuele dodá hořký nádech prezidentskému summitu, jenž měl být oslavou sblížení mezi*

⁷¹ Společenství latinskoamerických a karibských států vydalo prohlášení, ve kterém odsuzuje „*unilaterální a nátlaková opatření, jež jsou v rozporu s mezinárodním právem*“ ([...] unilateral coercive measures against International Law) (Tejas 2015).

⁷² Generální tajemník UNASUR Ernesto Samper sdělil, že organizace „*odmítá jakýkoliv pokus o vnitřní nebo vnější vměšování, jež by narušilo demokratický proces ve Venezuele*“ ([...] rejects any attempt at internal or external interference that attempts to disrupt the democratic process in Venezuela) (RT 2015).

Washingtonem a Havanou“.⁷³ Setkání Madura a Obamy na summitu se ale obešlo bez větších problémů a oba prezidenti měli i krátký neformální rozhovor.⁷⁴ Madurův diskurz „poklidných revolucionářů“ byl tentokrát doplněn i snahou o započatí „cesty diskuze a nové éry vzájemných vztahů“ (El Colombiano 2015).

Co se týče vztahů se světovými mocnostmi, nemohu opomenout Čínu. Po nástupu Huga Cháveze a změně vnitřní i zahraniční politiky země, zapůsobila tato příznivě i na vztahy v oblasti energetiky mezi oběma státy. Čína si byla vědoma potenciálu Latinské Ameriky a v této době podepsala venezuelská a čínská vláda několik smluv týkajících se energií, těžby, půjček a čínských investic a došlo k všeobecnému prohloubení obchodních styků (Williams 2008). Kromě samotné těžby získává Čína ropu také prostřednictvím splátek za poskytnuté půjčky. Venezuela v tomto ohledu vede, protože z celé Latinské Ameriky obdržela od Číny financí nejvíce (Gallagher, Irwin a Koleski 2012: 4). Nástupem Madura, který byl za Cháveze ministrem zahraničí, a tudíž se podílel na ustavení čínsko-venezuelských vztahů, se jeho přístup nezměnil. Dobré vzájemné vazby se již potvrdily na dvou schůzkách Madura s čínskými státníky,⁷⁵ kde se řešila další energetická a hospodářská kooperace. Tématem schůzek byly i další půjčky pro Venezuelu, což není překvapivé s ohledem na situaci, ve které se právě nachází. Venezuela postrádá finance a tak se zadlužuje. S Čínou se nakonec vyjednala půjčka ve výši pěti miliard dolarů a další čínské investice v zemi ve výši patnáct až dvacet pět miliard dolarů. Čínský vliv ve Venezuele tedy poroste (Keck 2013; El Universal 2013; Wallis 2013).

⁷³ „La fuerte retórica de Washington hacia Venezuela inyectará una nota amarga a una cumbre presidencial que iba a ser una celebración del acercamiento entre Washington y La Habana“ (Noticias RCN 2015).

⁷⁴ Při něm Obama opět vyzýval Madura k nepotlačování opozice (El Colombiano 2015).

⁷⁵ V roce 2013 se Maduro setkal s čínským viceprezidentem Li Juan-čao v Caracasu a roku 2014 s ministrem zahraničí Wang Yi (Ministry of Foreign Affairs of the People's Republic of China 2014; El Universal 2014).

Nízké ceny ropy na světových trzích poškozují venezuelské hospodářství a hrozí Venezuele humanitární krizí, proto se Maduro snaží vyjednávat s členy OPEC. Jeho cílem je snížení produkce ropy, aby došlo ke zvýšení cen. Ve vyjádření pro íránskou televizi prohlásil: „*Snažíme se o vytvoření konsenzu mezi členy OPEC a dalšími státy produkující ropu zahrnujíc Rusko, aby kooperovali a používali nové mechanismy ke zvrácení cen ropy na akceptovatelnou úroveň*“⁷⁶ Venezuela v tomto ohledu spolupracuje s Íránem. Maduro s íránským prezidentem Hassanem Rouhanim i íránským duchovním vůdcem Ali Chameneím obvinili „nepřátele“ z používání cen ropy jako politické zbraně a způsobení poklesu cen. „Nepřátelské země“ by podle Rouhaniho neměly používat své politiky proti členům OPEC a měly by pomoci stabilizovat ceny ropy v roce 2015. Nepřítelem byla myšlena například Saúdská Arábie, jež je regionálním rivalem Íránu.⁷⁷ Není nutné dodávat, že venezuelská a íránská ekonomika jsou silně závislé na ropném průmyslu a pokles cen této komodity o 55 % představuje pro obě země značnou zátěž (Fox News 2015).

Kontinuita chavisma se projevila i v oblasti integračních uskupení, kterým Venezuela v dobách Cháveze kralovala, tzn. ALBA a Petrocaribe. Pro uskupení ALBA znamenala Chávezova smrt zkoušku, jestli i nadále obstojí. Maduro se snažil znovu posílit tuto organizaci. Byl uspořádán výjimečný summit ALBA-Petrocaribe. Na tomto summitu konaném rok po Chávezově smrti Maduro také usiloval o obnovení myšlenky na vytvoření společné ekonomické zóny za účelem „společného rozvoje“. Tato ekonomická zóna byla Nicolásem Madurem nabídnuta Mercosur. Petrocaribe a Karibskému společenství Maduro vzkázal, že mohou společně vytvořit „*bohatou ekonomickou zónu*“⁷⁸ Jistě pro čtenáře nebude

⁷⁶ „We are making efforts to create a consensus among OPEC member and other oil-producing states , including Russia, to cooperate and use novel mechanisms to reverse the oil price to an acceptable level“ (Fox News 2015).

⁷⁷ Pro snížení produkce jsou země jako Venezuela, Írán, Alžírsko, Ekvádor nebo Mexiko. Zachování cen rází Saúdská Arábie nebo Kuvajt (pozn. aut.).

⁷⁸ „[...] una poderosa zona económica“ (Deutsche Welle 2013).

překvapením, že členové Mercosur se k tomuto návrhu nevyjádřili a v nejbližší budoucnosti se nehodlají stát součástí projektu ALBA. Na Dvanáctém Summitu ALBA v roce 2013 zopakoval Maduro myšlenku vytvoření zóny volného obchodu mezi ALBA a Mercosur. Dále zde byl potvrzen vstup malého karibského ostrova Svaté Lucie do ALBA jako nového člena (Ultimas Noticias 2013). Na summitu kromě tradiční rétoriky Madura nebo ekvádorského prezidenta Rafaela Correy o solidaritě, efektivitě, jednotě a společných hodnotách, byla přijata rezoluce na vytvoření „technické odborné komise pro podporu společné ekonomické zóny“, dále byl vytvořen „stálý poradní orgán pro řešení socioekonomických problémů“ a „právní skupina vyšetřující žaloby proti USA za špionáže na světové úrovni“ (Deutsche Welle 2013). Pokud řeší Maduro problémy přidáváním dalších orgánů do již tak spleťité struktury ALBA a není schopen v praxi situaci zlepšit (stejně tak jako se to děje ve vnitřní politice), nevidím budoucnost ALBA optimisticky.

Souvislost mezi poskytováním ropy za výhodných podmínek a vitálností venezuelských regionálních organizací je přímo úměrná. Posledním případem, kdy se toto potvrdilo, byl výstup Guatemaly z Petrocaribe. Mluvčí guatemalské hlavy státu Karen Cardona sdělila veřejnosti: „*Nedostali jsme benefity, v které jsme doufali*“⁷⁹ Prezident Chávez založil Petrocaribe v roce 2005 jako alianci, jež dovoluje svým členům kupovat od Venezuely ropu za výhodných podmínek a snadného splácení. Se současnými nízkými cenami ropy a téměř humanitární krizí ve Venezuele se ukazují slabiny těchto organizací a Petrocaribe se snaží změnit způsoby financování.⁸⁰ Také ostatní členové Petrocaribe mají potíže s výpadky dodávek ropy, což většinou venezuelská vláda odůvodní technickými problémy (Voice of America 2013).

⁷⁹ „We did not get the benefits that the country hoped for“ (Voice of America 2013).

⁸⁰ Guatemala se snažila vyjednat úrokovou sazbu nižší než 2 % na své pozdržené nákupy venezuelské ropy, to je jí ale nepodařilo (Voice of America 2013).

Celkově se tedy Madurova vláda neodchýlila od kurzu předešlého prezidenta Huga Cháveze a pokračovala ve stejné ideologii, ale i zahraniční politice a snažila se po Chávezově smrti posílit integrační uskupení, ve kterých hrála Venezuela hlavní roli. Čtrnáct let Chávezovy socialistické vlády, pokračování Madura ve stejném duchu a rapidní pokles cen ropy na světových trzích, se na venezuelské ekonomice podepsalo takovým způsobem, že se nyní nachází na pokraji humanitární krize, schází jí potraviny a mnoho lidí ze země emigruje.

6 Závěr

Mým cílem bylo v této práci porovnat dvě prezidentská období především z hlediska zahraniční politiky. Šlo však také o představení dvou prezidentů, kteří byli významnými osobnostmi venezuelského politického života po mnoho let. Jistě není lehké porovnávat kohokoliv s Hugem Chávezem, nicméně chuť lépe poznat zahraniční politiku Venezuely před Chávezem vedlo k tomu, že jsem vybrala Rafaela Calderu, jenž byl ve Venezuele velmi známým politikem již v sedmdesátých letech 20. století, kdy se stal poprvé prezidentem. Ačkoliv se zdá srovnání obou prezidentů problematické, lze přes mnoho rozdílů nalézt i podobnosti.

Hugo Chávez je mnohými považován za představitele obratu doleva z období tzv. postliberalismu v Latinské Americe. V praxi to byl ale Rafael Caldera ve své prezidentské kampani z roku 1993 a v prvních letech ve funkci, kdo započal obracet celý region více směrem do středu politického spektra respektive k levicové politice. Během své kampaně vystupoval proti Washingtonskému konsenzu. Jako prezident v prvních letech vlády osvobodil Chávez z vězení, kritizoval Mezinárodní měnový fond a zrušil blížící se privatizační plány. Co se týče stranického systému v souvislosti s populismem, tak i zde lze vysledovat paralelu mezi Chávezem a Calderou. Navzdory tvrzení Venezuelanů že „politické strany jsou důležité pro demokracii“⁸¹ se rozhodli občané pro volbu populistických stran a to jak v případě Calderovy Covergence, tak Chávezovy PSUV, které ukončily do té doby alternaci dvou tradičních venezuelských politických stran. Lze tak říci, že populistická politika, propuštění Chávez, tolerance komunistické strany i obrat doleva se objevily právě na počátku devadesátých let v souvislosti s vládou Rafaela Caldery. V tomto světle

⁸¹ Ukázal to celonárodní průzkum RedPol v roce 1998 (Mainwaring – Scully 1995).

pak není rozpad tradičních stran a nástup chavisma tak „náhlý“, jak je často prezentováno a zde nacházím jednu z podobností mezi oběma prezidenty.

V ideologické rovině a politickém přesvědčení si oba prezidenti nerozuměli. Rafael Caldera byl průkopníkem a hlavním představitelem latinskoamerické křesťanské demokracie, zatímco Hugo Chávez zastupoval socialistický tábor, který navíc okořnil svým socialismem 21. století. Přesto mohu říci, že na počátku svého funkčního období zastával Caldera mnohem levicovější postoje, než později. To bylo způsobeno snahou odlišit se od svého předchůdce a zároveň možností tak učinit, vezmeme-li v úvahu Calderovu politiku středu. Rovněž nelze v tomto nevidět určitý populismus, vzhledem k naladění tehdejší společnosti proti neoliberalismu C. A. Péreze a Calderovu pozdějšímu přijetí takovýchto politik.

Navzdory tomu, že byla každá hlava státu vázána jinou ústavou, ani v ústavě z roku 1961, ani v ústavě z roku 1999 nejsou podmínky pro zefektivnění exekutivy, přičemž moc je výrazně koncentrována v osobě hlavy státu, která je zároveň šéfem vlády. V obou ústavách je také prezident představitelem a vykonavatelem zahraniční politiky země. V obou ústavách stojí, že hlava státu řídí zahraniční vztahy země, vyjednává a ratifikuje mezinárodní dohody, úmluvy a smlouvy. Kontinuitu ústavy v tomto bodě u obou prezidentů tedy nelze popřít. Pro zahraniční politiku Rafaela Caldery a Huga Cháveze je typická také shoda na integraci jakožto významném a důležitém aspektu, jemuž věnují pozornost. Integrace tvoří páteř zahraniční politiky Venezuely a v obou ústavách je ekonomická integrace protěžována a to především ta týkající se regionu Latinské Ameriky a Karibiku. V cílech integrace, potažmo celé zahraniční politiky se ale oba prezidenti rozcházejí. Rafael Caldera navazuje na principy zahraniční politiky Venezuely etablované v šedesátých letech 20. století po svržení diktatury Marcose Péreze Jiméneze a nastolení demokracie. S nástupem Huga Cháveze se zahraniční politika Venezuely výrazně ideologizuje a odklání se tak v praxi od svých zahraničněpolitických principů. Ústava z roku 1999 také v oblasti

zahraniční politiky například privileguje koncept neintervence nad mezinárodní zodpovědností.

Vztah k integraci jako takové byl tedy u obou prezidentů kladný, nicméně každý sledoval odlišné cíle. Venezuela za Rafaela Caldery dala vytvoření Panamerické zóny volného obchodu zelenou, když na summitu v Miami roku 1994 hlasovala pro vytvoření této organizace, jež měla zahrnovat rozsáhlá liberalizační opatření a vztahovat se na celý kontinent. Hugo Chávez byl naopak od počátku proti vytvoření ALCA. Neviděl v uskupení pouze obchodní dohodu, ale také rozšíření amerického vlivu, snahu o hegemonii USA a vytvoření institucionálního rámce, který by mohl ohrozit venezuelskou suverenitu.

Jako alternativu k ALCA a ve snaze o jiho-jihů spolupráci vytvořil Hugo Chávez uskupení ALBA. To měla být integrace založená na principech solidarity a rovnosti států z regionu Latinské Ameriky. ALBA měla být součástí tzv. Bolívarovské revoluce, představovat ideový protipól USA, přispívat Chávezově konceptu multipolárního světa a vystupovat proti americké hegemonii.

Kladný přístup k uskupení Mercosur je naopak patrný u obou prezidentů. Počínajíc vládou Rafaela Caldery začala venezuelská snaha (paralelně s jednáním o ALCA) integrovat se do Mercosur. Rafael Caldera se snažil velmi intenzivně o zapojení Venezuely do tohoto bloku po celou dobu své prezidentské funkce. Taktéž Hugo Chávez podporoval vstup do Mercosur. Rozdíl však spatřuji v přístupu obou prezidentů k tomuto uskupení. Rafael Caldera upřednostňoval přístupová jednání celého bloku Andského společenství s blokem Mercosur a to i přesto, že Venezuela byla v rámci Andského společenství jasným lídrem. Hugo Chávez naopakrazil unilaterální přístup a jednání samotné Venezuely s Mercosur (mimo Andské společenství). Hugo Chávez neviděl na rozdíl od Caldery Mercosur jako opravdový prostor pro obchod a své ekonomické začlenění se do tohoto regionu. Spíše v něm viděl politický blok umožňující vytvoření protiváhy vůči USA. Chávezův nesouhlas s tržní politikou a obchodní

liberalizací se navíc neslučoval se zakládající smlouvou Mercosur, jež přirozeně počátala s náklonností k těmto politikám.

Co se týče vztahu k USA, je u Rafaela Caldery patrná určitá změna postoje v závislosti na čase. Během své volební kampaně a na počátku svého funkčního období se Caldera vymezoval vůči neoliberalismu, volnému obchodu a přílišné závislosti na USA. Ani Washington nebyl Calderovu zvolení příliš nakloněn, protože ten byl jednou z vůdčích osobností, které svrhli loajální režim předchozího prezidenta Carlose A. Péreze. Postupně však došlo mezi Caracasem a Washingtonem k navýšení kooperace v různých oblastech – otevření ropného průmyslu, spolupráce s Mezinárodním měnovým fondem, drogová problematika nebo antikorupční politika. Za Calderovy vlády většinou zásadní venezuelské postoje a stanoviska korespondovaly s americkou zahraniční politikou. Třetí plochy mezi Washingtonem a Caracasem se týkaly především porušování lidských práv a vztahu ke Kubě. Za Huga Cháveze měla Venezuela s USA velmi špatné vztahy. Chávez byl proti (ideologické) hegemonii USA, proti unipolaritě a proti zasahování USA do věcí Latinské Ameriky, potažmo Venezuely. Kromě dodávek ropy byly vztahy mezi oběma zeměmi napjaté ve všech oblastech od diplomatických vztahů, přes zahraniční politiku, drogovou problematiku, až po lidská práva.

Apertura petrolera čili otevření ropného průmyslu zahraničním investorům bylo za Caldery také jedním z kroků, které šly na ruku USA. Společně s ekonomickým programem *Agenda Venezuela* šlo o balíček liberalizačních opatření na podporu ekonomického růstu a ukončení vleklé krize. Tomu udělal prezident Chávez přítrž, znárodnil velké ropné projekty a dostal pod svoji kontrolu ropnou společnost PDVSA. Za Rafaela Caldery také nebyla zahraniční politika navázaná přímo na ropu jako tomu bylo v případě Huga Cháveze, kdy se mluví o tzv. ropné diplomacii. Chávez také posiloval OPEC, nicméně s vidinou splnění svých ambicí a krátkodobé maximalizace zisků. V rámci OPEC měl vřelé vztahy s Íránem a naopak spory se Saúdskou Arábií,

kteřá nesdílela politiku snižování těžby ropy za účelem zvýšení cen. Konflikty se Saúdskou Arábií měl v tomto smyslu i Caldera, když Saúdská Arábie obvinila Venezuelu z otevřené rebelie proti systému těžebních kvót OPEC.

Směřování Venezuely se od devadesátých let ubírá cestou zahraničněpolitického oddalování se USA, obratu od středopravicové politiky k revoluční levici a ekonomického úpadku hraničícího s humanitární krizí. Po nástupu Nicoláse Madura do čela venezuelského státu se směřování zahraniční politiky nezměnilo a Venezuela pokračuje ve stopách *chavisma*, kriminalita dosahuje vysokých čísel a mnoho venezuelanů ze země emigruje, čímž Venezuela působí jako destabilizační prvek pro okolní státy. Lze jen doufat v pozitivnější změnu v souvislosti s dalšími prezidentskými volbami v roce 2019 a nástupem odpovědnější vlády.

Tabulka: Rafael Caldera a Hugo Chávez ve čtyřech oblastech komparace

	<i>Ideologie a politické přesvědčení</i>	<i>Využití ropy jako zahraničněpolitického nástroje</i>	<i>Integrace</i>	<i>Vztahy s USA</i>
<i>Rafael Caldera</i>	Křesťanská demokracie	Podpora členství v OPEC, otevření ropného průmyslu a zapojení soukromého sektoru	Podpora integrace a regionální kooperace, výrazná podpora vstupu do Mercosur, souhlas s vytvořením ALCA	Převážně kladné, shoda ve stěžejních otázkách, oboustranná spolupráce
<i>Hugo Chávez</i>	Socialismus 21. století	Ropná diplomacie, používání ropy ke svým osobním ideologickým ambicím, posílení OPEC, znárodnění ropných projektů	Podpora integrace a regionální kooperace, odpor k ALCA a následné vytvoření ideologického uskupení ALBA	Silný antiamerikanismus, vize multipolárního světa bez hegemonie USA

(Zdroj: vlastní)

7 Seznam zkratek

AEC	Sdružení karibských států (Asociación de Estados del Caribe)
ALADI	Latinskoamerické integrační sdružení (Asociación Latinoamericana de Integración)
ALBA	Bolívarovský svaz pro lid naší Ameriky (La Alianza Bolivariana para los Pueblos de Nuestra América)
ALCA/FTAA	Panamerická zóna volného obchodu (Área de Libre Comercio de las Américas/ Free Trade Area of Americas)
CAFTA	Středoamerická smlouva o volném obchodu (Central America Free Trade Agreement)
CAN	Andské společenství (Comunidad Andina)
COPEI	Výbor pro nezávislou volební politickou organizaci (Comité de Organización Política Electoral Independiente)
DEA	Národní úřad pro kontrolu obchodu s drogami (Drug Enforcement Administration)
FARC	Revoluční ozbrojené síly Kolumbie (Fuerzas Armadas Revolucionarias de Colombia)
KLDR	Korejská lidově demokratická republika
MERCOSUR	Společný trh jihu (Mercado Común del Sur)
MMF	Mezinárodní měnový fond
OAS	Organizace amerických států (Organization of American States)
OECD	Organizace pro hospodářskou spolupráci a rozvoj (Organisation for Economic Co-operation and Development)
OPEC	Organizace zemí vyvážejících ropu (Organization of the Petroleum Exporting Countries)
PDVSA	Venezuelská ropná společnost (Petróleos de Venezuela)

PSUV	Sjednocená socialistická strana Venezuely (Partido Socialista Unido de Venezuela)
UNASUR	Unie jihoamerických národů (Unión de Naciones Suramericanas)
UNE	Národní studentská unie (Unión Nacional Estudiantil)

8 Seznam použitých zdrojů

ALBA-TCP (2010). *Principles of the ALBA* (dostupné na: <http://alba-tcp.org/en/contenido/principles-alba>, 5. 4. 2015).

Al Jazeera (2009). *US likely behind Chavez coup* (dostupné na: <http://www.aljazeera.com/news/americas/2009/09/200992116049879437.html>, 9. 4. 2015).

Alvarez, C. J. – Hanson, S. (2009). *Venezuela's Oil-Based Economy* (dostupné na: <http://www.cfr.org/world/venezuelas-oil-based-economy/p12089#p6>, 2. 4. 2015).

Amherst College (2014). *Bios: Javier Corrales* (dostupné na: <https://www.amherst.edu/users/C/jcorrales/aboutme>, 7. 4. 2015).

Arnoux, E. N. de (2008). *El discurso latinoamericanista de Hugo Chávez* (Buenos Aires: Editorial Biblios).

Assis, C. (2013). *These 5 countries supplied 70% of all U.S. oil imports last year* (dostupné na: <http://blogs.marketwatch.com/energy-ticker/2013/04/19/these-5-countries-supplied-70-of-all-u-s-oil-imports-last-year/>, 9. 3. 2015).

Barcelona Centre for International Affairs. *Hugo Chávez Frías* (dostupné na: <http://www.cidob.org/es/content/pdf/546>, 26. 2. 2015).

Barcelona Centre for International Affairs (2011). *Rafael Caldera Rodríguez* (dostupné na: http://www.cidob.org/es/documentacio/biografias_lideres_politicos/america_del_sur/venezuela/rafael_caldera_rodriguez#2, 28. 2. 2015).

BBC (2006). *Venezuela sale de la CAN* (dostupné na: http://news.bbc.co.uk/1/hi/spanish/latin_america/newsid_4924000/4924980.stm, 17. 3. 2015).

BBC (2009). *Georgia „started unjustified war“* (dostupné na: <http://news.bbc.co.uk/2/hi/europe/8281990.stm>, 11. 4. 2015).

BBC (2013). *Hugo Chavez: Memorable moments* (dostupné na: <http://www.bbc.com/news/world-latin-america-20712033>, 9. 4. 2015).

Becker, G. (1997). *Latin America Owes a Lot to Its “Chicago Boys”* (dostupné na: <http://www.hacer.org/pdf/BeckerChicago.pdf>, 1. 3. 2015).

Cáceres, M. G. - Monsalve, A. - Martínez, J. M. – García, B. (2013). *Unión Energética impulsada por la republica bolivariana de Venezuela* (dostupné na: http://www.altec2013.org/programme_pdf/684.pdf, 31. 3. 2015).

Caldera, R. (1970). *Ideario. La Democracia Cristiana en América Latina* (Barcelona: Ediciones Ariel).

Caldera, R. (2002). *Especificidad de la Democracia Cristiana* (dostupné na: <http://americo.usal.es/oir/opal/documentos/Venezuela/PartidoConvergencia/Especificidad.pdf>, 1. 3. 2015).

Caldera, R. (2015). *Cargos Públicos* (dostupné na: http://rafaelcaldera.com/index.php?route=information/services&services_id=3, 26. 2. 2015).

Carranza, M. (2004). Mercosur and the end game of the FTAA negotiations: challenges and prospects after the Argentine crisis. *Third World Quarterly* Vol. 25, No. 2, s. 323.

Castillo, M. (2011). *How deep are relations between Colombia and Venezuela?* (<http://edition.cnn.com/2011/12/03/world/americas/venezuela-colombia>, 2. 4. 2015).

Cawthorne, A. – China, E. (2014). *U.S. expels Venezuelan diplomats in tit-for-tat move over unrest* (dostupné na: <http://www.reuters.com/article/2014/02/25/us-venezuela-protests-idUSBREA1O12B20140225>, 9. 4. 2015).

Cheibub, Elkins, Ginsburg (2011). *Latin American Presidentialism in Comparative and Historical Perspective* (<http://www.law.uchicago.edu/files/file/361-tg-latinAmerica.pdf>, 24. 1. 2015).

CNN (2013). *Profile: Hugo Chavez* (dostupné na: <http://www.bbc.com/news/world-latin-america-10086210>, 31. 3. 2015).

Constitución de la Republica Bolivariana de Venezuela (1999). (dostupné na: <http://pdba.georgetown.edu/Parties/Venezuela/Leyes/constitucion.pdf>, 25. 1. 2015).

Corrales, J. (2005). *Cuba, Venezuela, and the Americas: A Changing Landscape, Inter-American Dialogue Working Paper* (dostupné na:

<http://thediologue.org/PublicationFiles/CubaVenezuelaandtheAmericasAChangingLandscape.pdf>, 9. 4. 2015).

Corrales, J. – Romero, C. A. (2013). *U. S. – Venezuela relations since the 1990's* (New York: Taylor & Francis).

Deutsche Welle (2013). *ALBA propone crear zona económica común* (dostupné na: <http://www.dw.de/alba-propone-crear-zona-econ%C3%B3mica-com%C3%B3n/a-16988951>, 14. 4. 2015).

Díaz, S. C. (2015). *Sector de la oposición convoca a marcha para el 12 de febrero* (dostupné na: <http://www.eluniversal.com/nacional-y-politica/140202/sector-de-la-oposicion-convoca-a-marcha-para-el-12-de-febrero>, 13. 4. 2015).

Domingo, C. – Fargier, M. – Mora, J. – Rojas, A. – Tonella, G. (1999). La apertura petrolera en Venezuela dentro del capitalismo rentista, *Economía*, Vol. 24, No. 15.

Ebrahim-zadeh, Ch. (2003). Dutch Disease: Too much wealth managed unwisely, *Finance and Development*, Vol. 40, No. 1.

Ediciones Convergencia (1993). *Declaración de Principios y Programa de Acción* (dostupné na: <http://web.archive.org/web/20070927081534/http://www.convergencia.org.ve/datos/folleto/pdf/7.pdf>, 1. 3. 2015), s. 4.

El Colombiano (2015). *Obama y Maduro, un encuentro que busca mejorar relaciones* (dostupné na: <http://www.elcolombiano.com/obama-y-maduro-un-encuentro-que-busca-mejorar-relaciones-YE1701265>, 13. 4. 2015).

El Comercio (2013). *¿Por qué es única la corrupción en Venezuela?* (dostupné na: <http://elcomercio.pe/economia/mundo/que-unica-corrupcion-venezuela-noticia-1667907>, 15. 3. 2015).

El Mundo (2004). *Hugo Chávez se proclama ganador del referéndum entre acusaciones de fraude de la oposición* (dostupné na: <http://www.elmundo.es/elmundo/2004/08/16/internacional/1092625067.html>, 5. 4. 2015).

El Mundo (2013). *Las famosas y polémicas frases de Hugo Chávez* (dostupné na: <http://www.elmundo.com.ve/noticias/actualidad/politica/las-famosas-y-polemicas-frases-de-hugo-chavez.aspx>, 9. 4. 2015).

El País (2008). *Medvédev firma con Chávez un acuerdo de cooperación nuclear* (dostupné na: http://elpais.com/diario/2008/11/28/internacional/1227826806_850215.html, 11. 4. 2015).

El Universal (2012). *Chávez afirma que ingreso a Mercosur es „una derrota para el imperio“* (dostupné na: <http://www.eluniversal.com/internacional/120629/chavez-afirma-que-ingreso-a-mercosur-es-una-derrota-para-el-imperio>, 7. 4. 2015).

El Universal (2013). *Venezuela-China sign agreements for more than USD 20 billion*, (dostupné na: <http://www.eluniversal.com/economia/130923/venezuela-china-sign-agreements-for-more-than-usd-20-billion>, 14. 4. 2015).

El Universal (2014). *Maduro: Ofensiva económica girará en torno a tres ejes* (dostupné na: <http://www.eluniversal.com/nacional-y-politica/140422/maduro-ofensiva-economica-girara-en-torno-a-tres-ejes>, 14. 4. 2015).

Executive Intelligence Review (1994). The war against the Caldera government, *Executive Intelligence Review*, Vol. 21, No. 19, s. 41.

Feinberg, R. (2007). Chávez Conditionality, *Latin Business Chronicle*, No. 4. (dostupné na: <http://www.latinbusinesschronicle.com/app/article.aspx?id=1296>, 4. 4. 2015).

Finanční noviny (2014). *Venezuela má zaplatit Exxonu 1,6 mld. dolarů za znárodnění* (dostupné na: <http://www.financninoviny.cz/zpravy/venezuela-ma-zaplatit-exxonu-1-6-mld-dolaru-za-znarodneni/1132981>, 12. 4. 2015).

Fórum Social Mundial (2002). *What the World Social Forum is* (dostupné na: http://www.forumsocialmundial.org.br/main.php?id_menu=19&cd_language=2, 31. 3. 2015).

Fritz, T. (2007). *ALBA contra ALCA. La Alternativa Bolivariana para las Américas: una nueva vía para la integración regional en Latinoamérica* (Berlin: FDCL).

Fuentes, F. – Pereira, R. (2011). *ALBA Giving Hope and Solidarity to Latin America* (dostupné na: <http://venezuelanalysis.com/analysis/6661>, 5. 4. 2015).

Gallagher, K. P. - Irwin, A., Koleski, K. (2012): *The New Banks in Town: Chinese Finance in Latin America*, Inter-American Dialogue (dostupné na: <http://ase.tufts.edu/gdae/Pubs/rp/GallagherChineseFinanceLatinAmerica.pdf>, 14. 4. 2015).

Garrido, Ricardo Antela (2011). Ventajas y dificultades del sistema presidencialista en Venezuela, *Estudios Constitucionales*, Vol. 9, No. 2 (dostupné na: http://www.scielo.cl/scielo.php?pid=S0718-52002011000200013&script=sci_arttext, 29. 1. 2015).

Gil, G. (2012). *Entrevista Carlos A. Granier: Deuda de Pdvsa se disparó 450%* (dostupné na: <http://cedice.org.ve/entrevista-carlos-a-granier-deuda-de-pdvsa-se-disparo-450/>, 2. 4. 2015).

Global Post (2013). *Brazil's Petrobras nixes refinery deal with Venezuela* (dostupné na: <http://www.globalpost.com/dispatch/news/afp/130924/brazils-petrobras-nixes-refinery-deal-venezuela>, 2. 4. 2015).

Gobierno Bolivariano de Venezuela (2005). *Juan Pablo Pérez Alfonzo: una visión nacionalista de la política petrolera en el siglo XX* (dostupné na: http://www.pdvsa.com/index.php?tpl=interface.sp/design/readmenuprinc.tpl.html&newsid_temas=7, 5. 3. 2015).

Gobierno Bolivariano de Venezuela (2013a). *Todo lo que necesitas saber sobre la Ley Habilitante* (dostupné na: <http://www.correodelorinoco.gob.ve/politica/todo-que-necesitas-saber-sobre-ley-habilitante/>, 30. 1. 2015).

Gobierno Bolivariano de Venezuela (2013b). *El Libro Azul* (Ministerio del Poder Popular para la Comunicación y la Información, Caracas), dostupné na: <http://www.google.cz/url?sa=t&rct=j&q=&esrc=s&source=web&cd=2&ved=0CCcQFjAB&url=http%3A%2F%2Fwww.snc.gob.ve%2Ffile%2F207%2Fdownload%3Ftoken%3D1VP5bSA1&ei=fB3vVKTuEYP6ULTAgWg&usg=AFQjCNGv6C1cGQ6GvzYOg8fC-OIRVSS0gA&sig2=hmjgpo2WYN-ZtAWIK07Ohw&bvm=bv.86956481,d.d24>, 26. 2. 2015).

Gobierno Bolivariano de Venezuela (2015). *Vicepresidente de la República Bolivariana de Venezuela* (dostupné na: <http://www.presidencia.gob.ve/Site/Web/Principal/paginas/classVicePresidente.php>, 29. 1. 2015).

Harman, D. (2005). *Chávez seeks influence with oil diplomacy* (dostupné na: <http://www.csmonitor.com/2005/0825/p01s04-woam.html>, 2. 4. 2015).

Hellinger, D. (2000). *Nationalism, Oil Policy and the Party System in Venezuela* (St. Louis: Webster University) (dostupné na: <http://lasa.international.pitt.edu/lasa2000/hellinger.pdf>, 7. 3. 2015).

Hernández Bernalette, O. (2012). *El tortuoso ingreso de Venezuela al Mercosur* (dostupné na: <http://www.ictsd.org/bridges-news/puentes/news/el-tortuoso-ingreso-de-venezuela-al-mercosur>, 18. 3. 2015).

Hernández, C. (1996). *Mercosur y Venezuela: la boda aplazada* (dostupné na: http://www.eluniversal.com/1996/12/16/pol_art_16102A, 18. 3. 2015).

Human Rights Watch (1997). *Punishment before Trial. Prison Conditions in Venezuela* (dostupné na: <http://www.hrw.org/reports/1997/venez/>, 16. 3. 2015).

Human Rights Watch (2011). *World Report 2012: Venezuela* (dostupné na: <http://www.hrw.org/world-report-2012/world-report-2012-venezuela>, 11. 4. 2015).

Institute for Global Energy Research (1998). *Venezuelan President calling for a strategic response from OPEC* (dostupné na: <http://www.gasandoil.com/news/1998/04/fex81745>, 7. 3. 2015).

Inter Press Service (1996). *AMERICA: Gobiernos asisten a conferencia anticorrupcion en marzo* (dostupné na: <http://www.ipsnoticias.net/1996/02/america-gobiernos-asisten-a-conferencia-anticorrupcion-en-marzo/>, 15. 3. 2015).

James, D. (2004). *Stopping the FTAA: Venezuela* (dostupné na: <http://venezuelanalysis.com/analysis/368>, 5. 4. 2015).

Kalicki J. – Goldwyn, D. (2005). *Energy and Security: toward a new foreign policy strategy* (Washington, D. C.: Woodrow Wilson Center Press).

Keck, Z. (2013). *China to Invest \$28 Billion in Venezuelan Oil* (dostupné na: <http://thediplomat.com/2013/09/china-to-invest-28-billion-in-venezuelan-oil/>, 14. 4. 2015).

Kubát, M. (2007). Politické režimy – formy vlády, In: Cabada, L – Kubát, M. (eds.) *Úvod do studia politické vědy* (Plzeň: Aleš Čeněk).

Laing, A. - Leonard, T. (2010). *US accused of 'occupying' Haiti as troops flood in* (dostupné na: <http://www.telegraph.co.uk/news/worldnews/centralamericaandthecaribbean/haiti/7020908/US-accused-of-occupying-Haiti-as-troops-flood-in.html>, 8. 4. 2015).

La Nación (2013). *Tras la muerte de Chávez, Maduro asume el poder y convocan a elecciones en 30 días* (dostupné na: <http://www.lanacion.com.ar/1560569-tras-la-muerte-de-chavez-maduro-asume-el-poder-y-convocan-a-elecciones-en-30-dias>, 29. 1. 2015).

Langue, F. (2009). Rómulo Betancourt. Liderazgo democrático versus personalismo en tiempos de celebraciones. *Araucaria – Revista Iberoamericana de Filosofía, Política y Humanidades*, No. 21, s. 226-227.

Lebowitz, M. (2003). *Venezuela confronts the FTAA* (dostupné na: <http://venezuelanalysis.com/analysis/230>, 5. 4. 2015).

Leon, A (2012). *El socialismo del siglo XXI* (dostupné na: <http://www.monografias.com/trabajos43/el-socialismo/el-socialismo2.shtml>, 2. 4. 2015).

Linz, J. J. (1990). The Perils of Presidentialism, *Journal of Democracy*, No. 1, Vol. 1 (Baltimore: The John Hopkins University Press).

Mainwaring, S. (1995). Presidentialism in Latin america. In: Lijphart, A. (ed.), *Parliamentary Versus Presidential Government* (Oxford: Oxford University Press).

Márquez, H. (1995). *GRUPO ANDINO-MERCOSUR: Caldera y Cardoso impulsan acuerdo* (<http://www.ipsnoticias.net/1995/07/grupo-andino-mercosur-caldera-y-cardoso-impulsan-acuerdo/>, 18. 3. 2015).

Mason, J. – Rampton, R. (2015). *U.S. declares Venezuela a national security threat, sanctions top officials* (dostupné na: <http://www.reuters.com/article/2015/03/10/us-usa-venezuela-idUSKBN0M51NS20150310>, 13. 4. 2015).

Méndez, C. (1991). Venezuelans oppose plan to bust OPEC, *Executive Intelligence Review*, Vol. 18, No. 9, str. 43.

Ministry of Foreign Affairs of the People's Republic of China (2014). *Li Yuanchao Se Reune con Presidente Venezolano Maduro* (dostupné na: <http://www.fmprc.gov.cn/esp/zxxx/t1040930.shtml>, 14. 4. 2015).

Molina Vega, J. E. – Pérez Baral, C. (2002). Venezuela ratifica el cambio: elecciones de 2000. In: Ramos Rollón, M. (ed.) *Rupturas y Continuidades del sistema político (1999-2001)* (Salamanca: Ediciones Universidad de Salamanca).

Monsalve, José Gerson Renavales (2009). Estructura morfológica del ALBA: Ni el ALBA ni el ALCA son son esquemas de integración. *Anuario Derecho* Vol. 23, No. 7., s. 441.

Nachtigallová Novotná, M. (2011). Venezuelská zahraniční politika: zdroj vnitropolitické stabilizace? *Acta Politologica*, Vol. 3, No. 1.

Nava, A. L. (1998). El Ambiente en la Agenda Venezuela, *Revista Venezolana de Análisis de Coyuntura*, Vol. 4, No. 2, str. 134-135.

Noticias RCN (2015). *El momento más esperado* (dostupné na: <http://www.noticiasrcn.com/especialesrcn/cumbre-americas/>, 13. 4. 2015).

Nye, J. (1990). *Bound to Lead: The Changing Nature of American Power* (New York: Basic Books).

Oppenheimer, A. (2009). *Los Estados Desunidos de las Américas* (Madrid: ALGABA Ediciones).

Painter, J. (2009). *Rafael Caldera: President of Venezuela who helped forge an era of democracy and political stability in his country* (dostupné na: <http://www.independent.co.uk/news/obituaries/rafael-caldera-president-of-venezuela-who-helped-forge-an-era-of-democracy-and-political-stability-in-his-country-1852127.html>, 4. 3. 2015).

Petras, J. (2013). *US-Venezuela Relations: A Case Study of Imperialism and Anti-Imperialism* (dostupné na: <https://canadiandimension.com/articles/view/us-venezuela-relations-a-case-study-of-imperialism-and-anti-imperialism>, 9. 4. 2015).

Radačičová, S. (2014). *Bývalý diplomat: Venezuela prochází bezprecedentní krizí* (dostupné na: <http://archiv.ihned.cz/c1-63047410-byvaly-diplomat-venezuela-prochazi-bezprecedentni-krizi>, 12. 4. 2015).

Rama, A. (2014). *Honduras, Venezuela have world's highest murder rates - U.N.* (dostupné na: <http://uk.reuters.com/article/2014/04/10/uk-latam-crime-idUKBREA390IK20140410>, 12. 4. 2015).

Reality of Aid Management Committee (2013). *South-South Development Cooperation: A challenge to the aid system?* (dostupné na: <http://www.realityofaid.org/wp-content/uploads/2013/02/ROA-SSDC-Special-Report1.pdf>, 4. 4. 2015).

Reuters (2011). *Chávez quiere a Oliver Stone de embajador en Caracas* (dostupné na: <http://lta.reuters.com/article/topNews/idLTASIE70401K20110105>, 9. 4. 2015).

Rojas, P. R. (2008). *La Apertura Petrolera: el triste legado de Caldera y Petkoff* (dostupné na: <http://www.aporrea.org/energia/a51100.html>, 5. 3. 2015).

Romero, C. A. – de Escobar, J. K. (2002). *The United States and Venezuela. Rethinking a Relationship* (New York: Routledge).

Rossi, C. A. (2011). *Oil Wealth and the Resource Curse in Venezuela*, International Association for Energy Economics (dostupné na: <http://www.google.cz/url?sa=t&rct=j&q=&esrc=s&source=web&cd=2&ved=0CC0QFjAB&url=http%3A%2F%2Fwww.iaee.org%2Fen%2Fpublications%2Fnewsletterdl.aspx%3Fid%3D137&ei=MgH7VJaxMs3XPLbLgMgP&usg=AFQjCNF0CTnXwUtWxP85gU4StXb2uY2kHQ&sig2=3ttcXMCWaJeN7S8Cbt-leg&bvm=bv.87611401,d.ZWU>, 7. 3. 2015).

RT (2015). *Undemocratic, interventionist: Bolivia lashes out at Obama for Venezuela sanctions* (dostupné na: <http://rt.com/news/240325-venezuela-sanctions-obama-america/>, 13. 4. 2015).

RTVE (2009). *Hugo Chávez saluda a Barack Obama y le dice que quiere ser su amigo* (dostupné na: <http://www.rtve.es/noticias/20090418/hugo-chavez-saluda-barack-obama-dice-quiere-ser-amigo/266426.shtml>, 13. 4. 2015).

Říchová, B. (2002). *Úvod do současné politologie. Srovnávací analýza demokratických politických systémů* (Praha: Portál).

Sartori, G. (2001). *Srovnávací ústavní inženýrství. Zkoumání struktur, podnětů a výsledků* (Praha: Sociologické nakladatelství).

Standard and Poor's (2015). *Sovereigns Rating List* (dostupné na: <http://www.standardandpoors.com/ratings/sovereigns/ratings-list/en/eu?sectorName=null&subSectorCode=39&filter=B>, 12. 4. 2015).

Sullivan, M. P. (2001). *Venezuela: Political/Economic Situation and U.S. Relations, 1997*, In: Columbus, S. H. (ed.), *Politics and Economics of Latin America* (New York: Nova Science Publishers).

Sullivan, M. P. (2008). *Venezuela: Political Conditions and U.S. Policy*, CRS Report for Congress (dostupné na: <http://fpc.state.gov/documents/organization/109526.pdf>, 12. 4. 2015).

Surowiecki, J. (2007). *Synergy With the Devil (Chávez's Venezuela's very close ties to US)* (dostupné na: http://www.democraticunderground.com/discuss/duboard.php?az=view_all&address=103x254497, 12. 4. 2015).

Šírová, M. (2012). *Zahraniční politika Huga Cháveze: demagog s dobrým srdcem?* (dostupné na: <http://www.iir.cz/article/zahranicni-politika-huga-chaveze-demagog-s-dobrym-srdcem>, 9. 4. 2015).

Tejas, A. (2015). *Venezuela President Nicolas Maduro Granted Special Powers Designed To Counter Imperialism* (dostupné na: <http://www.ibtimes.com/venezuela-president-nicolas-maduro-granted-special-powers-designed-counter-1845794>, 13. 4. 2015).

Tratado de Asunción (1991). (dostupné na: http://badicc.eclac.cl/controversias/Normativas/MERCOSUR/Espanol/Tratado_de_Asuncion.pdf, 7. 4. 2015).

UNCTAD (2007). *World Investment Report 2007* (New York: UNCTAD).

Urrutia, E. G. (2008). *La política exterior de Venezuela* (dostupné na: <http://library.fes.de/pdf-files/bueros/caracas/05560.pdf>, 5. 5. 2015).

Viento Sur (2012). *Un socialismo del siglo XXI con más de 100 años de existencia* (dostupné na: http://www.vientosur.info/IMG/article_PDF/article_a6907.pdf, 31. 3. 2015).

Villarroel, G. (2006). Tema con variaciones: El presidencialismo y su impacto en los procesos democráticos, *Revista Espacio Abierto*, Vol. 15, No. 1-2 (Maracaibo: Asociación Venezolana de Sociología), s. 9-35.

Visingr, L. (2008). Prezident Chávez nakupuje: Zbraně pro Venezuelu, *Armádní technický magazín*, No. 6, (dostupné na: <http://www.google.cz/url?sa=t&rct=j&q=&esrc=s&source=web&cd=1&ved=0CCYQFjAA&url=http%3A%2F%2Fvisingr.czweb.org%2Fstazeni%2Fatm%2Fchavez.rtf&ei=GR4gVdalC8GnsgHv0oHoDQ&usq=AFQjCNFXx9sCwpT3VG3GkhVRFB16hpIBPw&sig2=gCE9ePk6p6piJBiUCVLEdg>, 4. 4. 2015).

Voice of America (2013). *Guatemala Withdraws from Petrocaribe Oil Alliance* (dostupné na: <http://www.voanews.com/content/reu-guatemala-withdraws-petrocaribe-oil-alliance/1783626.html>, 14. 4. 2015).

Wallis, D. (2013): *UPDATE 1 – CNPC to help develop Junin 10 project in Venezuela* (dostupné na: <http://www.reuters.com/article/2013/09/18/venezuela-cnpc-idUSL2N0HE13520130918>, 14. 4. 2015).

Williams, B. S. (2008). *Strictly Business? The Rise of China in Latin American Affairs* (Washington D. C.: American University).

Wilpert, G. (2003). *The Economics, Culture, and Politics of Oil in Venezuela* (dostupné na: <http://venezuelanalysis.com/analysis/74>, 7. 3. 2015).

Wilpert, G. (2005). *Venezuela's Chavez Confirms Suspension of Cooperation with DEA* (dostupné na: <http://venezuelanalysis.com/news/1279>, 11. 4. 2015).

Wilpert, G. (2006). *The Meaning of 21st Century Socialism for Venezuela* (dostupné na: <http://venezuelanalysis.com/analysis/1834>, 31. 3. 2015).

Wilpert, G. (2007). *Changing Venezuela by Taking Power – Introduction* (dostupné na: http://venezuelanalysis.com/changing_venezuela_intro, 2. 4. 2015).

9 Resumé

This paper discusses two important political figures in Venezuela – presidents Rafael Caldera (1994-1999) and Hugo Chavez (1999-2013) mainly in the context of foreign policy. Rafael Caldera was a proponent and pioneer of Christian democracy in Latin America, meanwhile Hugo Chávez's ideology was Socialism of the 21st century. The use of huge oil reserves to fight the economic crisis under Caldera was replaced by use of oil for fulfillment of Chávez's ideological ambitions. Equally quite good relations with the U.S. were changed for Anti-Americanism. Both presidents favoured integration, especially regional. This point also entered in both constitutions – the one of 1961 valid for Caldera government and the second one of 1999 introduced by Hugo Chávez. Despite considerable differences in foreign policy of the two presidents, it is possible to see some similarities not only in the field of regional integration.